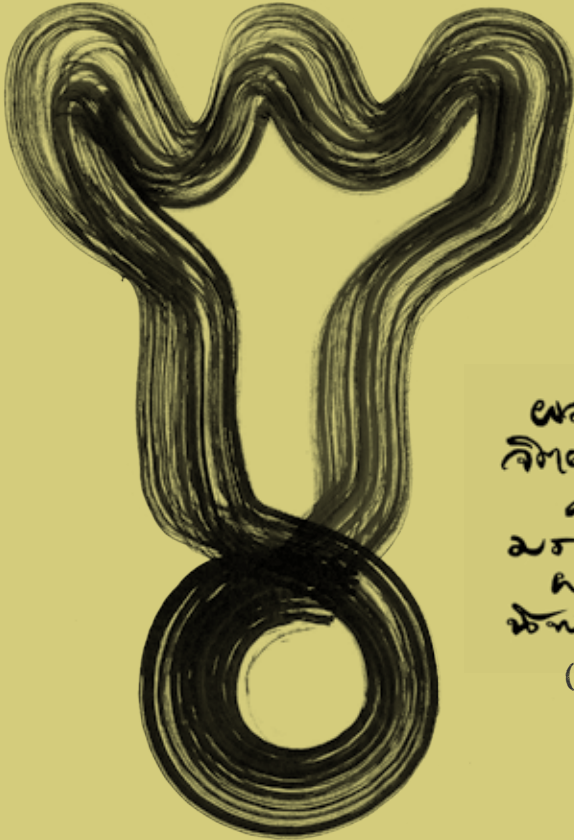

ธรรมะ
เล่ม ๒๐๗.

ผลของ
จิตตภาวนา
๗๖
มรรคา
ผล
ฉัพพชาล.

(ต่อ)

พุทธ
ทาส
ภิกขุ

ธรรมะเล่มน้อย
๔/๑๒

ผลของจิตตภาวนา คือ มรรค ผล นิพพาน. (ต่อ)
พุทธทาสภิกขุ

ISBN 978-616-94009-6-7

พิมพ์ครั้งแรก ตุลาคม ๒๕๖๕

จำนวน ๒,๐๐๐ เล่ม

การบรรยาย คำบรรยายวันเสาร์ ภาคมาฆบูชา ๒๕๒๖

วันที่แสดง ๒๒ มกราคม ๒๕๒๖

ภาพปกกันเดียวโดย กะว่าก้า

ที่ปรึกษา พระครูธรรมรัต (ธัญชัย เตชปญฺโญ) และกลุ่มงานสื่อสารงานธรรม

ผู้ถอดเสียง กลุ่มงานสโมสรธรรมทาน

ปก/รูปเล่ม Art and Soul

พิสูจน์อักษร กลุ่มงานจดหมายเหตุ

บรรณาธิการเล่ม นันทรัตน์ ศุภวารพงษ์

พิมพ์ที่ บริษัท พิมพ์ดี จำกัด โทร. ๐ ๒๔๐๑ ๙๔๐๑

จัดพิมพ์และจัดจำหน่ายโดย

มูลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ

สวนวชิรเบญจทัศ (สวนรถไฟ) ถนนนิตยมิตรไฟสาย ๒

แขวงจตุจักร เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐

สมทบหนังสือ

ไลน์ @codhammaspace

โทร. ๐ ๒๙๓๖ ๒๘๐๐ ต่อ ๕๑๐๑

อีเมล cds@bia.or.th

ธรรมทาน กับ การทำหนังสือ

ที่ใครจะรู้ว่า ต่างกันอย่างไร ลองแยกเล่มหนังสือ ออกดู จะเห็นว่า มีอยู่สองอย่าง คือ กระดาษที่ใส่พิมพ์ กับกระดาษ หรือกระดาษสี ที่ร้อยในหนังสือเล่มนั้น. การทำหนังสือ ย่อมหมายถึง การทำกระดาษ ด้วยขาดตามตัวอย่าง การ พร้อมทั้งกระดาษ กระดาษ และ ~~กระดาษ~~ ^{งาน} ในกรณี หนังสือหนึ่ง อย่างก็พอ ทั่วไป.

ส่วนการ ธรรมทาน ย่อมไม่เป็นเช่นนั้น ความรู้ นั้นให้เปล่า ก็แล้ว, ส่วนกระดาษ หรือ ^{กระดาษสี} วัสดุ ที่ใส่ ตตามรู้ นั้น มัก ต้อง ขอคืน เช่นเดียวกับกระดาษ ที่ ใส่ ให้แก่ไปถวายพระที่วัด. ขอคืน เพราะคน ต้อง ใส่วางถวาย อีกหลายครั้ง! จนกระทั่งถึงครั้งที่สุด.

งานธรรมทาน มักถูกมองว่าเป็นการทำหนังสือไป ขอ ขอบพิจารณาแล้ว ด้วยดี ทั้งสองอย่าง, จะได้เท่าไร กันดี, และร่วมชื่อกันได้.

ธรรมะ เล่มเดียว.

เล่มเดียวจบ¹.

๑.ภาวะธรรมตาแห่งชีวิตมนุษย์ ๒.จิตตภาวนา คือชีวิตพัฒนา ๓.ผลของจิตตภาวนาคือ มรรค ผล นิพพาน ๔.ผลของจิตตภาวนาคือ มรรค ผล นิพพาน (ต่อ) ๕.จิตตภาวนาในแง่ของไสยศาสตร์ ๖.แนวสังเขปต่างๆ ไปของการพัฒนา ๗.มอง คูปริทัศน์แห่งชีวิตในทุกแง่ทุกมุม ๘.พฤษยา แห่งชีวิตชนิดสมบูรณ์แบบ ๙.อะไรๆ ในชีวิต สักแต่ว่าเป็นเรื่องของจิตสิ่งเดียว ๑๐.อะไรๆ ก็เป็นสักแต่ว่าธาตุ ๑๑.สังขารและวิสังขาร ๑๒.สรุปความธรรมะเล่มน้อย

¹ เล่มเดียว บรรยายหลายครั้ง รวมเข้าเป็นหนังสือเล่มเดียว, จบ คือครบทุกเรื่องที่ควรจะมี

สารบัญ

ชีวิตใหม่ กิเลสและนิเวรณฺ์ลากจุงไม่ได้.	๑๔
ชีวิตใหม่ ประกอบอยู่ด้วยมรรค ผล นิพพาน.	๒๑
การพัฒนาจิต ต้องมีศีล สมาธิ ปัญญา.	๒๓
อานิสงส์ของจิตตภาวนา.	๒๔
ต้องนำ มรรค ผล นิพพาน มาใช้พัฒนาจิตอยู่ตลอดเวลา.	๓๐
ผู้มีสัมมาทิฏฐิ ต้องใช้มรรค ผล นิพพานอยู่ในชีวิตประจำวัน.	๓๒
ความหมายของ มรรค ผล นิพพาน แทรกอยู่ในกิจกรรมทุกอย่าง.	๓๖
มีจิตตภาวนา พัฒนาจิตแล้วจะมีสรณาคมน์แท้จริง.	๓๙

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์แห่งภาคมาฆบูชา เป็นครั้งที่ ๔ ในวันนี้ นั้น อาตมาจะได้บรรยายต่อจากครั้งที่แล้วมา ซึ่งยังไม่จบ ซึ่งมีหัวข้อว่า ผลของจิตตภาวนา คือ มรรค ผล นิพพาน หมายความว่า บรรยายครั้งที่ ๓ ต่อนั่นเอง.

(ปรารภและทบทวน.)

ขอข้อความเข้าใจไว้ตลอดเวลาว่า การบรรยายชุดนี้ ต้องการจะพูดอย่างง่าย อย่างธรรมดาสามัญ ที่คนทั่วไปจะเข้าใจได้ ให้ครบทุกเรื่องที่ควรจะศึกษา, จึงเรียกรายการบรรยายชุดนี้ว่า ธรรมะเล่มเดียวจบ, ที่ว่าเล่มเดียวจบ ก็เพราะว่าอ่านเล่มเดียวให้ทั่วถึงกัน

จริงๆ ก็จะมีพอ. พระไตรปิฎกนั้นตั้งหลายสิบเล่ม, เรื่องต่างๆ ที่ออกมาจากพระไตรปิฎก ก็นับด้วยสิบๆ เล่ม ร้อยๆ เล่ม, แล้วจะอ่านกันอย่างไรไหว, จะจดจำกันอย่างไรไหว, มันจะไม่ตรงกับที่ **พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า ธรรมะที่เอามาสอนนั้นกำมือเดียว ธรรมะทั้งหมดเท่ากับใบไม้ทั้งป่า.** ความพยายามนี้ ก็เพื่อจะแก้ปัญหาก็กำลังมีอยู่จริง คือพวกพุทธบริษัทเรา ยังไม่รู้ธรรมะสมควรแก่ความเป็นพุทธบริษัทของตนๆ. อาตมานึกถึงแต่เรื่องนี้ เป็นเวลานานมาแล้ว เป็นสิบๆ ปีก็ว่าได้, ว่า ทำอย่างไรเราจึงจะมีธรรมะที่ศึกษากันในเวลาอันสมควร จะไม่เรียกว่าสิ้นเกินไป ในเวลาอันสมควร, แล้วก็รู้ธรรมะเพียงพอสำหรับความเป็นพุทธบริษัท.

การที่มีความรู้ไม่เพียงพอสำหรับความเป็นพุทธบริษัทนั้น ต้องนับว่าเป็นความเสียหายอย่างยิ่ง ไม่สมกับที่เป็นพุทธบริษัท และเป็นที่น่าละอาย สำหรับคนที่รู้จักละอาย. คนโง่คนหน้าด้านมันไม่รู้จักละอายมันก็ช่วยไม่ได้; แต่คนที่รู้จักละอายแล้ว มันจะต้องรู้สึกละอายที่ว่า ทำไมจึงไม่รู้ธรรมะอย่างสมควรแก่ความเป็นพุทธบริษัทของตนๆ ทั้งที่เวลาก็ล่วงมาเป็นสิบๆ ปี. ทำไมจึงมีความรู้ไม่สมควรไม่เพียงพอ แก่ความเป็นพุทธบริษัทของตน? อาตมาจะต้องขอปรารภแก่ท่านทั้งหลายทุกคนว่า จงช่วยกันพิจารณากันในเรื่องนี้ ว่า เรายังไม่มีความรู้ธรรมะหรือผลของธรรมะ อย่างเพียงพอแก่ความเป็นพุทธบริษัทของตน.

ขอให้พยายามฟังให้ดีกว่าที่แล้วมา. อาตมาไม่ขออภัยละ
อยากจะพูดว่าที่แล้วๆ มา ท่านทั้งหลายไม่ฟังอย่างเพียงพอ, ไม่ได้
ฟังอย่างดีที่สุด, ส่วนมากไม่ได้ฟังอย่างดีที่สุด, ฟังอย่างอวดดี เดินไป
เดินมาก็มี นิ่งฟังอย่างเหม่อๆ ก็มี, หรือความรู้สึกมันดันขึ้นมารู้
รู้แล้ว พอแล้ว แบบที่เขาเรียกว่ามันใส่เต็มลงอีกไม่ได้. ถ้ายังอยู่
อย่างนี้ ถ้ายังเป็นกันอยู่อย่างนี้ เรื่องมันก็จะไม่สำเร็จตามที่มุ่งหมาย
ไว้, เราไม่อาจจะมีธรรมะเล่มเดียวพอ หรือธรรมะเล่มเดียวไม่อาจ
จะพอ สำหรับคนชนิดนี้. ขอให้ช่วยกันปรับปรุงในข้อที่ว่าฟังให้ดี
ที่สุด, ฟังอย่างดีที่สุด เรียกว่า *สุสุสุสุ ลภเต ปญญ* — *ฟังอยู่อย่างดี
ย่อมได้ซึ่งปัญญา*. ถ้ามันฟังแล้วยังโง่เท่าเดิม มันก็พิสูจน์ว่าไม่ได้ฟัง
ด้วยดี เพราะท่านได้ตรัสไว้ว่า *ถ้าฟังด้วยดีย่อมได้ปัญญา*. เมื่อมัน
ไม่ได้ปัญญา มันไม่มีปัญญาเพิ่มขึ้น, มันก็พิสูจน์อยู่ในตัวแล้วว่า
ไม่ได้ฟังด้วยดี.

ฉะนั้นขอยกเอาเรื่องการฟังด้วยดีนี้แหละมาเป็นตัวปัญหา,
เป็นตัวเรื่องสำคัญ ที่จะต้องประพาดติกระทำกันต่อไป. ฟังดูแล้ว
คล้ายๆ ว่าอาตมาจะทวงหนี้ว่าอาตมาพยายามที่จะแสดงให้เห็นที่ดีที่สุด
สุดความสามารถ ดีที่สุด; แต่คนฟังเขาไม่ได้ฟังอย่างดีที่สุด มากเท่า
ที่คนแสดงตั้งใจจะแสดงให้เห็นดีที่สุด. พูดให้ตรงกว่านั้นก็ว่า คนแสดง
เหนื่อยมาก, แล้วคนฟังเหนื่อยนิดเดียว; เพราะว่าเขาไม่ได้ฟังให้ดี,

แล้วเรื่องมันก็คาราคาซังกันมาเป็นปีๆ ไม่รู้กี่สิบปีแล้ว. สนวนโมกข์นี้
สี่สิบปีแล้ว ยังไม่มีอะไรที่ก้าวหน้าเป็นที่พอใจ, ปัญหานี้จะแก้ไขได้
ก็โดยที่ว่า ขอให้มีการฟังชนิดที่เรียกว่าฟังด้วยดียิ่งขึ้นไปกว่าแต่กาล
ก่อน.

คำบรรยายชุดนี้เริ่มมาแต่หัวข้อว่า ชีวิตเป็นสิ่งที่พัฒนาได้ นี้
หัวข้อแรก. ท่านมองเห็นร้อยเปอร์เซ็นต์หรือเปล่า ว่าสิ่งที่เรียกว่าชีวิต
นั้นเป็นสิ่งที่พัฒนาได้, คือเปลี่ยนแปลงได้, แล้วเปลี่ยนแปลงไปในทาง
ที่ดีขึ้น. ถ้าเขาไม่มองเห็นข้อนี้แล้ว เขาก็ไม่สนใจศึกษาเรื่องที่ว่า จะ
พัฒนาชีวิตกันอย่างไร; เหมือนกับที่ พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า เฉพาะ
ผู้ที่มองเห็นว่า จิตนี้ตามธรรมชาติเป็นประภัสสร แล้วมันเศร้าหมอง
เป็นคราวๆ เมื่ออุปกิเลสจรเข้ามา ไม่ใช่ความเศร้าหมองนั้นเป็นสมบัติ
เดิมของจิต สมบัติเดิมของจิตนั้นคือประภัสสร หรือว่างจากกิเลส.
ผู้ใดเห็นจริงอย่างนี้ เห็นแจ้งอย่างนี้ ผู้นั้นจะเชื่อว่าจิตนั้นพัฒนาได้.

การพัฒนาจิตนั้นแหละคือการพัฒนาชีวิต; ชีวิตเป็นสิ่งที่
พัฒนาได้, และการพัฒนาจิตนั้นแหละคือการพัฒนาชีวิต, หรือการ
พัฒนาชีวิตก็คือการพัฒนาจิตนั่นเอง, เพราะว่าชีวิตนั้นยังฟังไม่ออก
ว่าอยู่ที่ไหนหรือเป็นอย่างไร. ชีระบุไปยังจิตว่าพัฒนาจิตนั้นคือพัฒนา
ชีวิต จึงศึกษาเรื่องพัฒนาจิต, การพัฒนาจิตก็เป็นการพัฒนาชีวิต จะ
เรียกว่าเป็นสิ่งเดียวกันก็ได้ แม้ว่าจะมีชื่อต่างกัน.

นี่ ผลของการพัฒนาจิตนั้น ได้แก่สิ่งที่เราเรียกกันว่า มรรค

ผล นิพพาน; นี่เป็นความหมายที่สาม ว่าผลของการพัฒนาจิตนั้นคือ มรรค ผล นิพพาน.

นี่ทำนทั้งหลายทุกคนลองคิดดู, ลองทำความเข้าใจแก่ตนเองดู ว่าเราเข้าใจคำว่ามรรค ผล นิพพานอย่างไร? โดยทั่วไปที่แล้วๆ มา คำว่ามรรค ผล นิพพานนั้น เขาไม่ถือว่ามันจะมาอยู่กับคนเรา ให้ เป็นเรื่องของพระอริยเจ้าเป็นเรื่องของพระอรหันต์. นิพพานอยู่ที่ไหน ก็ไม่รู้, เรื่องมรรค ผล ก็เป็นเรื่องของคนพวกอื่นไม่ใช่พวกเรา, เราจัด พวกเราไว้ ในฐานะเป็นพวกที่ไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่เรียกว่า มรรค ผล นิพพาน.

นี่มันก็ไม่ใช่เพราะอะไรอื่น, เพราะว่า เราไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่า มรรค ผล นิพพาน นั่นเอง; แม้จะบอกว่าผลของจิตตภาวนาคือมรรค ผล นิพพาน ก็ยังฟังไม่ค่อยออก, เพราะว่ายังไม่มีจิตตภาวนา คือยัง ไม่มีการพัฒนาจิตที่แท้จริง; แม้แต่จะเป็นเรื่องราว ก็ยังไม่ค่อยจะ เข้าใจ แล้วจะพัฒนาจิตด้วยการปฏิบัติได้อย่างไร; นี่มันก็ไม่มี. ดังนั้น จึงสลัวมืดมัวไปหมด ทั้งเรื่องของการพัฒนาจิต, และเรื่องของการ พัฒนาจิตที่เรียกว่ามรรค ผล นิพพาน.

เอาตมาพยายามที่จะให้เข้าใจในข้อนี้ เพื่อให้เห็นว่า เป็นสิ่งที่ พัฒนาได้ ชีวิตพัฒนาได้ จิตพัฒนาได้, พัฒนาแล้วมันก็เกิดมรรค ผล นิพพาน. ดังนั้นสิ่งที่เรียกว่ามรรค ผล นิพพาน ก็เป็นสิ่งที่มิได้, และต้องพยายามให้มี. อย่าไปถือเสียว่า มันเหลือวิสัย มันสูงเกินไป

พวกเราไม่ต้องการ, พวกเรายังไม่สามารถจะมีได้. ถ้าไม่ต้องการ
มรรค ผล นิพพาน หรือไม่อาจจะมีมรรค ผล นิพพานได้แล้ว จะเป็น
พุทธบริษัทได้อย่างไร นั่นแหละคือตัวปัญหา. เพราะฉะนั้นเราจะต้อง
เข้าใจ สิ่งที่เรียกว่า มรรค ผล นิพพานนั้น เท่าที่เราควรจะเข้าใจ;
ถ้าไม่อาจเข้าใจได้ทั้งหมด ก็ขอให้เราพยายามเข้าใจ เท่าที่เรา
ควรจะเข้าใจ ให้สำเร็จประโยชน์กันได้จริงๆ. อย่าให้เสียทีที่เป็น
พุทธบริษัท; นี่เป็นปัญหามาก ปัญหาใหญ่หลวง, ปัญหาที่ว่า มันเป็น
พุทธบริษัทที่ปลอม มันเป็นพุทธบริษัทแต่ชื่อ มันไม่มีอะไรๆ ที่
เหมาะสมกับความเป็นพุทธบริษัท.

ขอให้มีความรู้สึกอันนี้ร่วมกัน และรู้สึกรับผิดชอบร่วมกัน,
รู้สึกว่ามันเป็นความเสียหายของพุทธบริษัท. ขอให้พุทธบริษัททุกคน
ช่วยกันที่จะกู้หน้าอันนี้ อย่าให้มีความบกพร่อง, อย่าให้เป็นที่น่าละอาย.
ละอายแก่ใคร? มันก็ละอายแก่ผีสังเทวดาก็ได้, อย่างน้อยก็ให้มัน
ละอายแก่ผีสังเทวดาที่มากอยยิ้มเยาะอยู่ทั่วไปหมด, ว่าพุทธบริษัท
ที่ไม่มีความเป็นพุทธบริษัท, เป็นพุทธบริษัทที่ไม่มีความเป็นพุทธบริษัท
มันน่าละอายสักเท่าไร, มันจะเป็นชาติของอะไร พุดไปแล้วมันก็จะ
ไม่ดี รู้เอาเองก็ได้ ว่ามันเป็นชาติอะไร ถ้าเป็นพุทธบริษัท แล้วมันไม่มี
ความเป็นพุทธบริษัทที่สมกับชื่อ. นี่ถ้าเราละอายแก่ผีสังเทวดากัน
บ้าง; อย่างนี้มันก็คงจะดีขึ้น หรือว่าละอายเพื่อนศาสนาอื่นซึ่งมีอยู่
ด้วยกันหลายๆ ศาสนา, อย่าให้เขาตราหน้าได้ว่า พุทธบริษัทนี้มัน

ไม่มีความเป็นพุทธบริษัทอย่างสมชื่อ.

ขอให้รับเอาปัญหานี้ ในฐานะเป็นข้อเท็จจริงที่มันมีอยู่จริง, ไปช่วยปรับปรุงแก้ไข. ขอให้เตรียมตัว เตรียมใจ เตรียมอะไรทุกอย่าง เพื่อจะปรับปรุงความเป็นพุทธบริษัทของเรา ให้มีคุณสมบัติสมจริงแก่ความเป็นพุทธบริษัท.

ไล่มาตั้งแต่ต้นที่ว่า ชีวิตนี้เป็นสิ่งที่พัฒนาได้ ใครมองเห็นแล้ว มันก็จะมีกำลังใจ ในการที่จะพัฒนาได้, แล้วก็บอกให้รู้ว่า พัฒนาจิต นั้นแหละคือพัฒนาชีวิต. ครั้นพัฒนาจิตแล้ว ก็จะได้มรรค ผล นิพพาน, อย่าเอาไปเก็บไว้เสียไกลจนไม่กล้าแตะต้อง. ท่านทั้งหลาย ไม่ต้องกลัวใครด่า ว่าไปเอาเรื่องมรรค ผล นิพพาน มาทำเป็นเรื่อง ต่ำๆ สำหรับคนทั่วไป อาตมาเป็นผู้รับการด่าและผู้ถูกเขาด่าอยู่ตลอดเวลา มามากพอแล้ว, ท่านทั้งหลายไม่ต้องกลัวจะถูกใครด่าอีก. มันจำเป็น ที่จะต้องเอาเรื่องที่เก็บไว้บนหิ้ง เอาลงมาใช้กันให้ได้, อย่ามัว เก็บไว้เฉยๆ อย่าออกชื่อเฉยๆ มันจะเป็นคนبابอะไรก็ไม่รู้ ออกชื่อพระพุทธเจ้าเฉยๆ แล้วก็ไม่มีอะไร, ออกชื่อพระธรรมเฉยๆ แล้วก็ไม่มีอะไร, ออกชื่อพระสงฆ์เฉยๆ แล้วก็ไม่มีอะไร, คือไม่มีสิ่งเหล่านั้น ออกชื่อมรรค ผล นิพพานเฉยๆ แล้วก็ไม่มีอะไร, คือไม่มีส่วนแห่งมรรค ผล นิพพาน. นี้เรียกว่าเหมือนกับเก็บไว้บนหิ้งเฉยๆ ของคนโง่, เก็บไว้ให้มอดกิน นี่มันไม่มีประโยชน์อะไร, มันต้องเอามาใช้, เอามาทำให้สำเร็จประโยชน์อยู่กับมือกับตัว จึงจะได้รับผล.

(เริ่มการบรรยายครั้งนี้.)

เอ้า, ทีนี้พูดกันต่อไป ติดต่อกับครั้งที่แล้วมา ตอนท้ายของการพูดครั้งที่แล้วมา อาตมาพูดไปถึงคำว่า เราจะได้รับระบบชีวิตใหม่, เมื่อชีวิตนี้มีการพัฒนาแล้ว เราจะได้ระบบชีวิตระบบใหม่ เรียกว่าชีวิตใหม่ก็แล้วกัน. นิศาสตร์อื่นเขาก็ว่ากันอย่างนี้ทั้งนั้น โดยเฉพาะ *ศาสนาคริสต์* พระเยซูจะตรัสว่า เราจะให้ชีวิตใหม่แก่เธอทั้งหลาย, ถึงพุทธบริษัทก็อย่างนั้นหรือยิ่งกว่านั้นไปเสียอีก แต่เราไม่ค่อยสนใจกัน, ไม่ค่อยสนใจประโยคหรือคำพูดขชนิดนี้ เพราะเราถือคำพูดภาษาบาลีเป็นคำศักดิ์สิทธิ์ไม่ค่อยแปลให้รู้เรื่อง หรือแปลก็ไม่ตรงตามเรื่อง. ในที่นี้ขอให้เป็นที่ยุติว่า พัฒนาชีวิตหรือพัฒนาจิตแล้ว เราจะได้ชีวิตใหม่.

ชีวิตใหม่

กิเลสและนิเวศน์ลากจูงไม่ได้.

ทีนี้ก็จะดูกันที่คำว่าชีวิตใหม่นั้นมันคืออะไร คำถามมันมีมาก มีมากตั้งหลายหาบ เอามาพูดก็ไม่ไหว ว่าชีวิตใหม่นั้นคืออะไร; แต่เอามาแต่ใจความได้, จะเอามาแต่ใจความ อย่างตอนท้ายของการบรรยายครั้งที่แล้วมาว่า **ชีวิตใหม่** คือชีวิตขชนิดที่กิเลสและนิเวศน์

ไม่อาจจะเรียกร้องได้. คำขนิทนนี้เป็นคำที่เราถ่ายทอดมาจากคำบาลี ฟังดูมันก็แปลก แต่ว่าพระบาลีคำนั้นถ้าแปลมันก็แปลอย่างนี้ กิเลส ไม่อาจจะเรียกร้องได้.

คนธรรมดา ปุถุชนคนธรรมดา หรือจะเรียกว่าชีวิตเก่าก็ได้ มันเป็นชีวิตชนิดที่กิเลสและนิรวณเรียกร้องได้, เรียกว่าง่าย ๆ ก็ว่า มันมาดึงหัวเอาไปได้, เป็นชีวิตชนิดที่กิเลสมาดึงเอาไปได้ นิรวณมาดึงเอาไปได้ คือให้ไปมีกิเลสให้ไปมีนิรวณนั่นเอง. กิเลสคือโลภะ โทสะ โมหะ หรือ ราคะ โทสะ โมหะ มันมาเรียก คือมันมาครอบงำจิตแล้ว ก็ดึงจิตเอาไปให้คิดนึกตามแบบของมัน.

ราคะก็ดึงจิตไป ให้ไปติดกลุ่มอยู่แต่เรื่องของราคะ, ยิ่งสมัยนี้แล้วยิ่งเป็นมาก เพราะว่าสิ่งที่ส่งเสริมกิเลสประเภทราคะนั้นมันกำลังเต็มโลก. เขากำลังผลิตขึ้นมาเป็นสินค้าเต็มโลก สำหรับให้คนซื้อหาเอาไปสร้างความสุขสนุกสนานเอร็ดอร่อยเพลิดเพลินใจ ตามรูปแบบของราคะ. ฉะนั้นสิ่งที่เรียกว่าราคะ มันก็เรียกร้องจิตใจของคนในโลกไปได้มาก ให้ไปสนใจอยู่แต่ที่นั่น, นึกหาไผ่ฝันอยู่แต่ว่าจะหาอะไรมา, จะหาอะไรมาส่งเสริมความสุขสนุกสนานของตัวเองให้มากยิ่งขึ้นไป, คนธรรมดาที่มีจิตใจชนิดที่โลภะหรือราคะเรียกร้องได้อยู่เป็นประจำ.

ที่นี้ โทสะเรียกร้องได้อยู่เป็นประจำ ก็คือว่า มันเป็นผู้ที่มีเวร มีภัยอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่กับใคร, แล้วความไม่พอใจ ความขัดใจ ความอาฆาตพยาบาทนั้น มันเรียกร้องอยู่เป็นปกติ. ไม่พอใจใคร

ไม่ชอบอะไร เรียกว่าโทสะหรือโกธะหรือพยาบาท มันเรียกร่องจิตใจ
ไป อยู่เป็นปกติ.

ที่นี้ โมหะ ความโง่ ความหลง ความไม่รู้จริง มันก็เรียกร่อง
อยู่เป็นปกติ เพราะว่ามันเต็มไปด้วยสิ่งที่ไม่รู้จัก ไม่รู้จริงว่ามันเป็น
อะไร. มันไม่แน่ใจแม้ในชีวิตของตนเอง ว่าปลอดภัยแล้วหรือยัง?
นี่เป็นโมหะตลอดกาล ที่เกิดอยู่ตลอดกาล, เราไม่มีความแน่ใจ,
ไม่แน่ใจในความถูกต้องที่เราจะมี, มันก็มีความระแวง มีความกลัว
อยู่เป็นปกติ. ความไม่แน่ใจหรือความกลัวนี้ มันมาเรียกร่องมา
รบกวนอยู่เป็นปกติ. นี่ในขั้นที่กิเลสมันเรียกร่อง คือโลภะ โทสะ โมหะ
มันเรียกร่อง.

ที่นี้ อีกกลุ่มหนึ่ง ก็เรียกว่า นีวรณ. นีวรณนี้มันก็แค่เดียวกับ
กับกิเลสแต่ไม่เข้มข้นถึงขนาดที่จะเรียกว่ากิเลส, เราเรียกมันว่านีวรณ,
มันอยู่ในสภาพที่เบาบางหรืออยู่ในสภาพที่ว่า เกิดมาก เกิดง่ายโดย
สัญชาตญาณ ไม่ต้องมีอารมณ์อะไรมากมายนักมาปรุงแต่ง มันก็เกิดได้.
จงรู้จักสิ่งที่เรียกว่านีวรณกันเสียให้ถูกต้อง ให้ชัดเจน ให้เพียงพอ,
มิฉะนั้นนั่นแหละคือความไม่เป็นพุทธบริษัทเต็มที่ ไม่รู้จักแม้แต่นีวรณ
ซึ่งเรียกร่องรบกวนจิตใจอยู่เป็นประจำ ทั้งวันทั้งคืน ทั้งหลับทั้งตื่น.

นีวรณข้อที่หนึ่ง ก็คือ กามฉันทะ ความรู้สึกที่มันใคร่ไปใน
ทางกาม, ระบุให้ชัดก็คือเรื่องทางเพศตรงกันข้าม. ข้อนี้ยากมาก
เพราะว่ามันเป็นเรื่องของสัญชาตญาณ, เป็นเรื่องของธรรมชาติ.

ธรรมชาติที่สร้างคนเราขึ้นมา ให้มีความรู้สึกทางเพศ, อวัยวะสำหรับมีความรู้สึกทางเพศนี้ ธรรมชาติมันสร้างมาเสร็จแล้ว, สร้างมาติดมากับทารกในครรภ์ ออกมาจากครรภ์ก็มีอวัยวะหรือต่อมแกลนด์ทั้งหลายเพื่อระบบทางเพศ นี้มันสร้างมาเสร็จแล้ว. ครั้นมาถึงเวลาที่สิ่งเหล่านี้มันทำหน้าที่ มันก็เกิดเป็นความรู้สึกขึ้นมา เรียกร้องหาความรู้สึกทางเพศ; อย่างเช่นเด็กวัยรุ่น มันก็มีความรู้สึกข้อนี ความรู้สึกอันนี้มันก็เรียกร้องรบกวนใจอยู่ตลอดเวลา เป็นปกติวิสัยของปุถุชน, เกิดง่าย ๆ เกิดเนือย ๆ เกิดได้มาก เกิดได้ทั่วไป. นี้ก็เรียกว่าประเภทนิวรรณ เกิดอย่างไม่มีเหตุผลก็ได้ คล้าย ๆ กับไม่มีเหตุผล มันมีเหตุผลแต่ว่ามันเกิดง่าย เกิดมาก เกิดทั่วไป, รบกวนจิตใจเท่าไร ก็ขอให้คนที่เคยเป็นเด็กวัยรุ่นมาแล้ว ทุกคนเคยเป็นเด็กวัยรุ่นมาแล้ว นิวรรณประเภทกามฉันทะนี้ มันเรียกร้องจิตใจมากเท่าไร บ่อยเท่าไร, มันเป็นชีวิตธรรมดาสามัญแล้วมันก็เป็นอย่างนี้. ถ้ามันเป็นชีวิตพิเศษประเภท มรรค ผล นิพพาน มันก็ไม่มีสิ่งนี้ที่จะมาเรียกร้องหรือเรียกร้องมากเกินไป.

ถ้าเข้าใจเรื่องกามฉันทะ ในฐานะเป็นธรรมชาติ หรือเป็นสัญชาตญาณอย่างหนึ่ง เราก็จะเห็นคุณค่าของมรรค ผล นิพพาน หรือจิตตภาวนา ที่มีผลแล้วได้ชีวิตใหม่ ชีวิตที่สิ่งเหล่านี้มันเรียกร้องไม่ได้ หรือเรียกร้องได้น้อย หรือว่าควบคุมได้ อยู่ในอำนาจของเรา. นิวรรณข้อที่หนึ่งคือกามฉันทะ ความรู้สึกไปในทางเพศตรงกันข้าม ซึ่ง

พร้อมอยู่เสมอที่จะมารบกวนจิตใจ.

ที่นี่ **ข้อที่สอง** เรียกว่า **พยาบาท** นี้คล้ายกับโทษหรือโทษ แต่หมายถึงระดับที่มันเนือๆ ระดับที่มันไม่เข้มข้นเหมือนกับโทษหรือโทษ; แต่ก็คือความไม่พอใจเหมือนกัน, ความรู้สึกไม่พอใจในอะไร ที่มีอยู่ประจำใจ เป็นความขุ่นของจิตใจชนิดหนึ่ง ซึ่งมีกันอยู่โดยมาก แสดงว่ามันมีอะไรที่ไม่เป็นที่พอใจ. คนโง่เหล่านี้ เขาจะต้องมีอะไรซึ่งไม่เป็นที่พอใจ หรือเขาจะหยิบยกขึ้นมา สำหรับเป็นสิ่งที่เขาไม่พอใจ, แล้วชีวิตของเขาก็ครัดเคียดอยู่กับสิ่งเหล่านี้เรื่อยๆ ไป ทั้งกลางวันและกลางคืน, ทำให้จิตใจร้อนอยู่ทั้งกลางวันและกลางคืน. ถ้าว่ามันพัฒนาจิตได้ หรือความหมายของคำว่า มรรค ผล นิพพาน ชีวิตใหม่นั้นมันไม่ถูกเรียกร้องอยู่ด้วยความรู้สึกชนิดนี้. ชีวิตจิตใจของคนนั้นไม่ถูกเรียกร้องอยู่ด้วยความรู้สึกชนิดนี้, มันจะดีสักเท่าไร จะสบายสักเท่าไร, จะเยือกเย็นสักเท่าไร, เป็นชีวิตใหม่จริงหรือไม่?

นิเวศต่อไปคือดินมีโทษ—ความที่จิตมันละเหยาะห้อย ชบเซา อ่อนกำลังลงไป คือจิตมันเหนียวมันเหนียวมันอ่อนเพลีย นี้พวกหนึ่ง. แล้วนิเวศถัดไปก็คือ อุทัจจกุกุกจะ—มันพุ่งมันตรงกันข้าม. บางเวลาเรามีความเหนียวหน่าย เบื่อหน่ายต่อชีวิต, เบื่อหน่ายต่อสิ่งทั้งปวง, มีความละเหยาะห้อยอ่อนเพลียแห่งจิตใจ ไม่อยากจะทำอะไร หรือทำอะไรก็ทำไม่ได้ดี, อย่างนี้มันมารบกวนจิตใจอยู่บ่อยๆ ก็เรียกว่ามันมาเรียกร้อง; ถ้าพัฒนาจิตถึงที่สุดแล้ว ไม่มีสิ่งชนิดนี้

มาเรียกร้อง.

ความฟุ้งซ่าน นั้นก็เหมือนกันแหละ มาเรียกร้องอยู่บ่อยๆ. จิตฟุ้งซ่านเกินกว่าที่จะเอามาใช้ประโยชน์อะไรได้ เข้ามาเมื่อไรมันก็รบกวนเมื่อนั้น. ความฟุ้งซ่านชนิดนี้มันก็เกิดได้ง่าย เกิดได้ตามธรรมชาติ, เกิดได้อย่างที่เป็นสัญชาตญาณ. ขอให้สังเกตดูเรื่องที่แล้วมาแต่หลัง ว่าเราเคยมีความฟุ้งซ่านในเรื่องอะไร อย่างไร บ่อยสักเท่าไร ชีวิตใหม่ต้องไม่มีสิ่งเหล่านี้มารบกวน.

อันสุดท้ายเรียกว่า วิจิกิจจา—ความที่จิตไม่แนลงไป ว่าอะไรเป็นอะไร, มันมีความรู้ไม่เพียงพอ, มีปัญญาไม่คมเฉียบ จนถึงกับจะตัดความลึกลับสงสัยให้หมดลงไปได้ว่า เขาอย่างไร เป็นอย่างไร, ที่แน่ที่แท้ที่ถูกต้องนั้นเป็นอย่างไร, มันมีสิ่งที่ชวนให้ระแวงสงสัยอยู่เสมอ. ไม่แน่ใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่แน่ใจว่าชีวิตนี้ปลอดภัย, ว่าชีวิตนี้ถูกต้องที่สุดแล้ว, หรือความถูกต้องของเราในชีวิตนี้ จะเป็นไปจนกระทั่งวาระสุดท้ายแน่นอน, อย่างแน่นอน อันนี้มันก็ไม่มี. มันไม่มีความแน่นอน ว่าเราจะปลอดภัย, หรือว่าเราจะได้รับผลดี เกี่ยวกับความมีชีวิตนี้ จนถึงที่สุด จนถึงวาระสุดท้ายมันก็ยังต้องพะวงอยู่เรื่อยไปแหละ ว่าจะต้องมีอะไรที่ถูกต้องกว่าหรือดีกว่า อย่างไม่มีที่สิ้นสุด. นี้เรียกว่านิรวรณ ความไม่แน่ใจต่อตัวเอง ไม่แน่ใจต่อความปลอดภัยของตัวเอง หรือสิ่งที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับตัวเอง ว่าได้มีแล้วอย่างถูกต้อง.

ฉะนั้นเรื่องนิรวรณนี้เป็นเรื่องใหญ่มาก แต่ก็เป็นเรื่องที่คนสนใจ

น้อยที่สุด, มันเป็นเรื่องใหญ่มาก แต่คนก็สนใจมันน้อยที่สุด ไม่อยาก
จะสนใจด้วยซ้ำไป เพราะไม่รู้ว่ามันเป็นพิษภัยอะไร มันมีโทษร้ายแรง
อย่างไร มันรบกวนชีวิตจิตใจอย่างไร ก็ไม่มองเห็น. ดังนั้นจึงไม่มี
การละแม้แต่นิวรณ์.

ถ้าจะถามว่า นิวรณ์กับกิเลสอันไหนละยาก? บางทีมันอาจ
จะมองไปในทางที่ว่า นิวรณ์ละยากก็ได้. ถ้าจะเปรียบเทียบกิเลสกับ
นิวรณ์ มันก็เหมือนกับว่า กิเลสนั้นเป็นเสือ กัดแล้วก็ตาย, นิวรณ์นี้
เหมือนแมลงหวี่แมลงวัน ที่มาตอมหู ตอมตา ตอมจมูกให้รำคาญ ไม่
ตาย แต่แล้วมันก็ปรายยาก, มันก็ละยาก แล้วมันก็รบกวนมาก.
บางทีเราจะรับความรำคาญรบกวนจากแมลงหวี่แมลงวัน นี้มากกว่า
ที่จะได้รับจากเสือสงสัตว์ร้ายในป่า ที่มันกัดที่เดียวตาย, มันไม่ค่อย
จะได้มารบกวนหรือทำอันตรายแก่เรา. แต่เรื่องของแมลงหวี่แมลงวัน
ที่มาตอมให้รำคาญนี้ มีอยู่เป็นประจำเลย ทุกวันก็ว่าได้, ยิ่งฤดูที่แมลง
หวี่มันชุมด้วยแล้ว มันทน—ทนกันเหลือประมาณแหละ.

นี่ ขอให้คิดดูเถอะว่า ชีวิตชนิดที่กิเลสไม่มาเรียกร่อง, นิวรณ์
ไม่มาเรียกร่องนั้น, มันมีชีวิตใหม่สักเท่าไร. ไม่มารบกวน ไม่มา
เรียกร่อง เวลาปกติอย่างนี้ก็ทำอะไรได้ ไม่รบกวนไม่เรียกร่อง. ไม่มา
เรียกร่อง คือไม่มาจุงจุมูกไปหากามารมณ์เป็นต้น: จะนอนหลับพักผ่อน
มันก็ไม่ยอม มันเรียกร่องไปหากามารมณ์. ไปหาเรื่องกามารมณ์
นอนไม่หลับ ก็ต้องไปหากามารมณ์; แม้ว่าไปไม่ได้ มันก็นอนทน

ทรมานอยู่ ด้วยจิตที่มันถูกเรียกร่องไปหากามารมณเป็นต้น.

เคยมีตัวอย่างในพระบาลี ว่าพระราชามหากษัตริย์ สมบูรณ์ไปด้วยอำนาจวาสนาสมบัติบริวารทุกอย่าง, แต่ **นอนไม่ค่อยหลับ** เพราะจิตมันถูกเรียกร่องด้วยนิรวณ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ กามารมณ มันเรียกร่องไปก็ต้งไป เสร็จแล้วกลับมา มันก็ยังเรียกร่อง มันก็คือนอนไม่หลับ เพราะการเรียกร่องของนิรวณของกามารมณ, กระทบของกิเลสโดยตรง. ถ้ามันลุกขึ้นเป็นไฟเผาผลาญโดยตรง นั้นมันก็เป็นกิเลส, แต่ถ้ามันรบกวนอยู่เนือย ๆ มันก็เป็นนิรวณ.

ชีวิตใหม่

ประกอบอยู่ด้วย มรรค ผล นิพพาน.

ชีวิตใหม่ปราศจากการเรียกร่องรบกวน สะกิดหรือแคะหรือเกาอะไรของกิเลสและนิรวณ นี่จะเป็นตัวอย่างเบื้องต้นเป็นจุดตั้งต้นที่เราจะเข้าใจได้อย่างชัดเจนเป็นลำดับไป, เป็นลำดับไป ว่าชีวิตใหม่นั้นมันจะต้องเป็นอย่างไร, ผลของการพัฒนาจิตนั้นมันคืออย่างไร, ที่เรียกว่ามรรค ผล นิพพาน นั้นคืออย่างไร? มันก็คือชีวิตใหม่, สิ่งที่เราเรียกว่านิพพาน มรรค ผล นิพพาน รวมกันเป็นกลุ่มหนึ่งนั่นแหละ ขอให้ถือเอาความหมายว่ามันเป็นความหมายอีกอันหนึ่งของชีวิต คือ

เป็นชีวิตใหม่, ชีวิตที่ไม่ถูกเรียกร่องด้วยกิเลสและนิวรรณ์. ถ้าเป็นชีวิตเดิมตามเดิมมาแต่เดิมตามปกตินั้นเป็นชีวิตที่ถูกเรียกร่องอยู่ด้วยกิเลสและนิวรรณ์อยู่เรื่อยไป, ที่เรียกร่องนี้มันเป็นเรื่องของนิวรรณ์ ที่มันมากระซากหัวเอาไปนั้นมันเป็นเรื่องของกิเลส. ฉะนั้นต้องไม่มีทั้งเรื่องของกิเลสและเรื่องของนิวรรณ์ จึงจะเป็นชีวิตใหม่ เป็นผลของการพัฒนาจิต.

ผลอย่างนี้ ผลอย่างที่มีชีวิตเย็น, ชีวิตที่ไม่ถูกเรียกร่องด้วยกิเลสและนิวรรณ์ นั้นแหละ คือความหมายของคำที่เรียกว่ามรรค ผล นิพพาน ที่เรามีแล้วเก็บไว้บนหิ้ง. เรามีมรรค ผล นิพพานแต่ชื่อแล้วก็เก็บไว้บนหิ้ง, ไม่ได้เอามาใช้เป็นประโยชน์อะไรเลย. ถ้าเราใช้ให้เป็นประโยชน์ได้ เราก็มีชีวิตชนิดที่กิเลสและนิวรรณ์เรียกร่องไม่ได้ เราก็เป็นอิสระ, เป็นอิสระที่เรียกว่าหลุดพ้น, หลุดพ้นเป็นอิสระจากการเรียกร่องของสิ่งเหล่านี้.

เราพูดถึงความหลุดพ้นพูดถึงวิมุตติกันมากมาย แต่ก็ไม่รู้ว่าวิมุตติจากอะไร หลุดพ้นจากอะไร, เพราะเราไม่รู้จักรว่า อะไรที่มันกำลังบีบคั้นเราอยู่ ผูกมัดรัดรั้งเราอยู่; นี่คือความที่เราเป็นพุทธบริษัทโง่, ไม่รู้จักแม้แต่กิเลสและนิวรรณ์. ควรจะเอาตัวปัญญาจริงๆ อย่างนี้เป็นจุดตั้งต้นสำหรับการศึกษา ให้รู้เป็นลำดับ ลำดับไป.

การพัฒนาจิต ต้องมีศีล สมาธิ ปัญญา.

ที่แล้วมาก็ได้พูดถึง การพัฒนาจิตด้วยสิ่งที่เรียกว่า ศีล สมาธิ ปัญญา. อธิบายมาแล้วโดยละเอียด ต้องมีศีล สมาธิ ปัญญา ผสมกลมกลืนกันเป็นวิธพัฒนาไม่แยกจากกัน มันจึงจะพัฒนาจิตได้ : มีศีลคือมีชีวิต หรือกายหรือวาจาที่ถูกต้อง, แล้วมีสมาธิ คือกำลังจิตที่รวมได้ดี รวบรวมได้ดี, บริสุทธิ์ เข้มแข็ง เหมาะสมที่จะใช้งาน. แล้วก็มีปัญญา คือความรู้อย่างเพียงพออยู่ที่จิตนั้น. ศีล สมาธิ ปัญญา ร่วมมือกัน รวมกันทำหน้าที่ นั้นนะคือการพัฒนาที่แท้จริง. ถ้าร่างกาย ทางกายทางวาจาไม่พัฒนา ทางจิตก็พัฒนาไปไม่ได้ดอก เพราะมันเป็นรากฐาน พื้นฐานที่อาศัยเบื้องต้น; ฉะนั้น เราก็มีความถูกต้องทางศีล, แล้วก็มีความถูกต้องทางสมาธิ, มีความถูกต้องทางปัญญา; เรียกว่าความถูกต้องมีองค์สามอย่างนี้, ถ้าทำได้อย่างนี้จะมี การพัฒนาในตัวชีวิตหรือในตัวจิตนั้น ที่เรียกว่ามรรค ผล นิพพาน นั้นแหละ. ขอให้จำประโยคนี้ไว้ให้แน่นอนชัดเจนว่า ชีวิตหรือจิตที่พัฒนานั้น มันได้รับมรรค ผล นิพพาน, หรือมรรค ผล นิพพานเป็นผลของจิตที่พัฒนา. เรามีศีลสมาธิปัญญาเป็นตัวการพัฒนา, แล้วก็ได้ผลออกมาในรูปแบบต่างๆ กันหลายอย่าง. ทำไมจะต้องพูดกันหลายอย่าง? ขอนี้มันมีความจำเป็นอยู่บ้าง แต่เราจะไม่พูดหลายอย่าง

ชนิดที่เสียเวลา, เราพูดให้หลายอย่าง เพื่อให้มันได้ช่วยกันทำความเข้าใจ อย่างนั้นอย่างนี้ อย่างโน้น หลายๆ อย่างรวมกันแล้ว มันก็เข้าใจถึงที่สุด. เช่นว่า *ชีวิตพัฒนาเป็นมรรค ผล นิพพานมันอยู่ในรูปของอะไรบ้าง?* มันอยู่ในรูปของชีวิตใหม่ นี่ก็พูดมาแล้ว.

อานิสงส์ ของจิตตภาวนา.

ทีนี้จะพูดต่อไปตามที่มีอยู่ใน*พระคัมภีร์ในพุทธทศภาษิต* ว่า จิตตภาวนานี้ เป็นไปถึงที่สุดแล้ว มันมีเรื่องมาก ไม่น่าจะเอามาพูดทั้งหมด; แต่เอามาพูดทั้งหมดมันก็มีประโยชน์, เช่นว่าจิตนี้เมื่อเจริญดีแล้ว มีจิตตภาวนาแล้ว มีผลอานิสงส์ คือว่าจะมีความสุขได้ใน*ทิวฏฐธรรม*, ใน*ทิวฏฐธรรม*ก็หมายความว่า ในชาตินี้ที่ตนเห็นเองรู้สึกเอง *ไม่ต้องรอดต่อตายแล้ว*, รอดต่อตายแล้วนั้น ไม่รู้ว่าใครจะเป็นผู้รู้ผู้เสวย ที่เราอาจจะรู้จักและเสวยได้ด้วยตนเอง ที่นี้และเดี๋ยวนี้เรียกว่า *ทิวฏฐธรรม*.

อานิสงส์ข้อที่หนึ่ง จิตเมื่อได้รับการภาวนาดีแล้ว มันจะมีผลเป็นความสุขใน*ทิวฏฐธรรม* เมื่อไรก็ได้, ถ้าเป็นผู้สามารถพัฒนาจิต จะมีความสุขในทางจิตที่นี้และเดี๋ยวนี้และเมื่อไรก็ได้; นี้ใช้คำว่า

อย่างนี้เลย เมื่อไรก็ได้. ต้องการจะมีความสุขสงบจิตขึ้นมาเมื่อไรก็ได้ ทันทีเลย, ทำจิตอย่างนั้นแป็บเดียวเท่านั้นแหละ จิตก็จะหลุดไปจากสิ่งรบกวนที่เป็นทุกข์ทรมานแล้ว, เป็นจิตสงบ นั่งอยู่ตรงนี้ เดินอยู่ตรงนี้ นอนอยู่ตรงนี้ ยืนอยู่ตรงนี้ ก็ได้ ไม่ว่าอิริยาบถไหน. นี่ถ้าว่าฝึกจิตได้ดีพอสมควรแล้ว ก็จะสามารถมีความสุขที่นี้และเดี๋ยวนี้ อย่างชนิดที่เรียกว่าเมื่อไรก็ได้.

เดี๋ยวนี้เรามีแต่ความรัก ความโกรธ ความเกลียด ความกลัว ความวิตกกังวล อาลัยอาวรณ์ อิจฉาริษยากลุ้มไปหมด ไม่มีความสุข; แต่ถ้าเราพัฒนาจิตได้แล้ว เราไล่ความรู้สึกเหล่านั้นออกไปเสียได้เลย. แล้วอยู่ด้วยจิตที่สงบสะอาดมันคงมีความสุขอยู่ในจิตใจ เกิดแต่วิเวกบ้าง เกิดแต่ปีติบ้าง เกิดแต่อุเบกขาบ้าง แล้วแต่จะทำได้ถึงขั้นไหน; เรียกว่าความสุขที่แท้จริงที่ไม่ใช่กิเลส, ไม่ใช่ความสุขหลอกลวงอย่างกิเลส เราอาจจะมีได้ที่นี้และเดี๋ยวนี้เมื่อไรก็ได้.

ความสุขหลอกลวงอย่างกิเลสนั้น คนเขามีสตางค์พอเขาอยากได้ขึ้นมา เขาก็ขึ้นรถไปแสวงหาสถานที่เจริญมัย สถานกามารมณ์ เขาก็ทำได้. เพราะเขามีสตางค์ แต่นั่นมันเป็นความสุขหรือเปล่า? มันเป็นความโง่หลง, เป็นความบ้าหลังอะไรหรือเปล่า? ที่นี้ฝ่ายนี้เมื่อต้องการความสุขเมื่อไร ก็ทำจิตปรับปรุงจิตโดยไม่ต้องเสียสตางค์, แล้วก็ได้ความสุขสงบเย็น ตามความหมายของพระนิพพาน ที่นี้และเดี๋ยวนี้ โดยไม่ต้องขึ้นรถไปซื้อหาตามสถานที่กามารมณ์. นี่ความสุข

ที่แท้จริง ที่จะได้รับจากจิตตภาวนา เป็นความสงบที่เรียกกันว่าสมาธิ
อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งมีอยู่หลายอย่าง, แล้วก็หยุดความร้อนของราคะ
โทสะ โมหะ เสียได้ทันทีเลย, แล้วก็มีความสุขจริงที่นี้เดี๋ยวนี้ตามพอใจ
ได้เลย. นี่เป็นอนิสงส์ข้อหนึ่งข้อแรกของการที่ว่าพัฒนาจิตได้.

แล้วข้อที่สอง ท่านตรัสไว้ในลักษณะความสามารถเหนือ
มนุษย์, สมรรถภาพความสามารถเหนือมนุษย์, คือ เรื่องปาฏิหาริย์
เรื่องทิพย์ ใช้คำว่าเป็นทิพย์ : หูทิพย์ ตาทิพย์ อะไรทิพย์ เป็น
ปาฏิหาริย์ นั้นก็ได้เพราะการพัฒนาจิตถูกต้องตามแบบนั้น, แต่เรื่องนี้
ไม่ต้องพูด ไม่ขอพูด เพราะว่ามันไม่ใช่จุดประสงค์ของพุทธศาสนา
โดยตรง; แต่มันเป็นสิ่งที่มิได้ ท่านจึงตรัสไว้ในคำตรัสหรือในพระบาลี
ว่าสามารถจะพัฒนาความสามารถ ให้ดีกว่าธรรมดา ให้ยิ่งกว่ามนุษย์
ธรรมดา เรียกว่าเป็นทิพย์ มีฤทธิ์มีเดช มีปาฏิหาริย์ นี้ก็ได้. นี่เป็น
ข้อที่สองไม่ต้องพูด.

ที่นี้ ข้อที่สาม ท่านว่ามีความสมบูรณ์แห่งสติสัมปชัญญะ
ทั้งในแง่ของชาวโลกและในแง่ธรรมะ. สติสัมปชัญญะเป็นสิ่งสำคัญ
ที่ทำให้เราไม่ทำอะไรผิดพลาด ไม่เปิดโอกาสแก่กิเลส. สติสัมปชัญญะ
นี้มันจะไม่ให้เปิดโอกาสให้แก่กิเลส, ไม่ให้เราทำผิดพลาด จนเกิด
กิเลส จนเกิดความทุกข์; ถ้าเรามีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ แล้วมัน
รับประกันได้แบบนี้. เดี่ยวนี้เรามีไม่ได้ เราก็เกิดกิเลสและความทุกข์
อยู่ร่ำไป เพราะขาดสติสัมปชัญญะ. นี่สติสัมปชัญญะในทางธรรม.

ที่นี้ สติสัมปชัญญะในทางโลก เป็นเรื่องของชาวบ้าน, คนทั่วไป เป็นคนขาดสติสัมปชัญญะทั้งนั้นแหละ เพราะมันคิดอะไรทำอะไร หัวดี ๆ ชুষ ๆ มันอวดดี มันมีกิเลสอวดดีติดมาในสันดาน. คนชนิดนี้ คิดหัวดี ๆ คิดชুষ ๆ ทำอะไรสักว่าชুষ ๆ ทั้งนั้นเลย จะเป็นการพูดที่ดี การกระทำที่ดี การคิดที่ดี หัวดี ๆ และชুষ ๆ เป็นคนขาดสติสัมปชัญญะ, การงานมันก็เสียหาย. ไม่ต้องอะไร แม้แต่จะทำนามันก็เสียหาย, ทำสวนมันก็เสียหาย, หรือว่าเรื่องเล็ก—เล็ก—เล็กเข้ามาอีก ก็ว่า แม้จะแจวเรือพายเรือมันก็ไม่ดี มันก็เสียหาย, เพราะทำอะไรชুষ ๆ หัวดี ๆ เพราะขาดสติสัมปชัญญะ.

ฉะนั้น เราจะมีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ เพื่อประโยชน์ทางโลก ชนิดนี้ด้วย, และเพื่อประโยชน์ทางธรรม คือจะบรรลุกับกิเลสดับทุกข์ ได้ด้วย ถ้าเรามีจิตตภาวนา ที่เรียกว่ามีผลดี คือมีมรรค ผล นิพพาน ออกมาจากจิตตภาวนา เราจะเป็นผู้มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์, เรียกว่า จะไม่ทำอะไรผิดพลาดเลย, จะไม่ทำอะไรผิดพลาดเลย ทั้งในแง่ของโลกและทั้งในแง่ของธรรม. กิจกรรมอย่างโลก ๆ ชาวโลกชาวบ้าน ก็ไม่ผิดพลาด, กิจกรรมอย่างทางธรรมทางศาสนาสูงขึ้นไป ก็ไม่ผิดพลาด. ความหมายของมรรค ผล นิพพาน ที่มันเป็นผลของจิตตภาวนา ทำให้ได้รับผลดีถึงขนาดนี้ละ มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์.

เดี๋ยวนี้เป็นปัญหาของคนทุกคนประจำวัน. เรามีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แล้วก็กระทบกับรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์,

กระทบกันเกิดผัสสะแล้วเราไม่มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์เท่า นั้นมันก็เกิดกิเลส, แล้วก็หลงรักหรือหลงเกลียด จนเกิดกิเลส ตัณหา อุปาทาน ภพชาติ ไปโน่น. แต่ถ้าเรามีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ เมื่อมีผัสสะแล้ว มันไม่อาจจะเกิดกิเลส; สติเป็นเครื่องนำความรู้มา, สัมปชัญญะคือความรู้, แล้วก็รู้ว่า โอ, มันเช่นนี้เอง มันเท่านั้นเอง มันเป็นอย่างนี้เอง มันก็ไม่ไปหลงรักหรือหลงโกรธ คือไม่ยินดียินร้าย, เมื่อไม่ยินดีไม่ยินร้าย มันก็ไม่เกิดกิเลส. ฉะนั้น การที่เกิดกิเลสอยู่ทุกวันทุกกรณี นี้ก็เพราะว่ามันขาดสติสัมปชัญญะ. การมีสติสัมปชัญญะนี้เรียกว่าจะตัดปัญหาได้หมดสิ้น ก็ว่าได้, นับว่าเป็นสิ่งที่มีประโยชน์อันใหญ่ยิ่ง ขอให้สนใจเถอะ.

แล้วก็ข้อต่อไป ข้อที่สี่ว่าจะจะเป็นไปเพื่อความสิ้นอาสวะ. ถ้าเรามีมรรค ผล นิพพานที่เป็นผลของการพัฒนาจิต จิตจะสิ้นอาสวะ เพราะว่าจิตนี้มันถูกอบรมไว้ดี ควบคุมไว้ดี ดูแลไว้ดี รักษาไว้ดี แวดล้อมไว้ดี ที่เรียกว่าจิตตภาวนานั้นเอง, มันก็เปลี่ยนแปลงใหม่หมด. จิตที่จะทำผิดมันก็ไม่ทำผิด, มันรู้สึกเสีย มันมีสติสัมปชัญญะเสีย มันก็ไม่มีอนุสัย ไม่เพิ่มอนุสัย แล้วมันก็ไม่มีความอาสวะ, ถ้าไม่มีอนุสัย มันก็ไม่มีความอาสวะ. อาสวะคือการไหลออกของอนุสัย, อนุสัยคือความเคยชินของกิเลสที่สะสมไว้, สะสมไว้ข้างใน. ถ้ามันไหลออกมาเป็นอาสวะ มันก็เลอะเทอะไปด้วยความทุกข์.

เดี๋ยวนี้มันจะสิ้นอาสวะ ไม่มีอาสวะที่จะไหลออกมา เพราะ

จิตตภาวนาที่ทำไว้ดี คือไม่มีอุปกิเลสอันใดเกิดขึ้น ทำจิตให้เศร้าหมอง
อีกต่อไป จิตนั้นก็ประภัสสร คืออยู่อย่างสว่างใสรุ่งเรืองตามธรรมชาติ
เดิมของจิต. แต่เพราะเหตุที่อบรมดีแล้ว ไม่มีอะไรมาทำให้กลับ
เศร้าหมองได้อีก, นี้เรียกว่าสิ้นอาสวะ, ในระดับสูงสุดก็เป็นพระอรหันต์.
เราเอาแต่เพียงมีอาสวะเบาบาง คือมีความลดลงแห่งอนุสัยหรือกิเลส
ก็นับรวมอยู่ในคำว่า เป็นไปเพื่อความสิ้นอาสวะด้วยเหมือนกัน; ที่เรา
ขอบพูดกันว่า *จงเป็นอุปนิสัยเป็นปัจจัยแก่พระนิพพาน* นั้นหมายถึง
อันนี้ *คือมันกำลังเป็นไปเพื่อความลดลงแห่งกิเลส แห่งอนุสัย แห่ง
อาสวะ* ว่าสูงสุดที่สุดกันที่ตรงนี้.

มนุษย์ที่สิ้นอาสวะนั้นคือยอดสุดของมนุษย์, มนุษย์ปุถุชน
ชั้นเลวชั้นต่ำก็มีอยู่ตามแบบของปุถุชนชั้นเลวชั้นต่ำ. ที่นี้มนุษย์ที่เป็น
พระอริยเจ้า ท่านก็เริ่มมีกิเลสอาสวะเบาบาง เพราะการพัฒนาจิตของ
ท่านเป็นไปอย่างถูกต้องอยู่ทุกเรื่อง จนวาระสุดท้าย ก็คือสิ้นอาสวะ :
ไม่อาจจะเกิดกิเลส ไม่อาจจะเกิดอนุสัย ไม่อาจจะเกิดความทุกข์
แม้กระทั่งนิรณ. นิรณก็เป็นอันว่าไม่ต้องมีกัน, สำหรับผู้สิ้นอาสวะ
แล้ว นิรณไม่ต้องพูดถึงดอก. นิรณที่เป็นเหมือนกับแมลงวันแมลงหวี่
มาตอมอยู่รื้อยนั้นไม่ต้องพูดถึง, มันไม่มีทางจะเกิด เพราะว่าตัดเสีย
ซึ่งมูลเหตุในชั้นธรรมชาติในชั้นสัตตชาติญาณ ที่จะให้เกิดนิรณนั้น
มันถูกตัดหมดแล้ว. พุดเปรียบเทียบก็ว่า เสือก็ถูกฆ่าตายหมดแล้ว,
แมลงหวี่แมลงวันที่มาตอมให้รำคาญ ก็ถูกกำจัดไปหมดสิ้นแล้ว. ชีวิตนี้

มันก็หมดเกลี้ยงจากสิ่งที่รบกวน, ไม่มีอะไรมาเรียกร้อง ไม่มีอะไรมาคอยสะกิด มา—มา—มา ไปด้วยกัน—ไปด้วยกัน, อย่างนี้จะไม่มี.

นี่ผลของจิตตภาวนา สูงสุดอยู่ที่ความสิ้นอาสวะ, ก็คือพัฒนาด้วยศีล สมาธิ ปัญญา ที่กลมกลืนกันเป็นสิ่งเดียวกัน ได้รับผลทั้งทางโลกิยะและทางโลกุตตระ, มีความสุขในทิฏฐธรรมที่นี้ ที่เป็นอย่างโลกิยะหรือในวิสัยแห่งโลกิยะ ยังไม่ถึงโลกุตตระก็มี หรือแม้จะได้อำนาจเป็นทิพย์เป็นของทิพย์เป็นปาฏิหาริย์ เป็นอย่างนี้ก็ยังเรียกว่าเป็นโลกิยะ. ที่นี้ก็ได้สติสัมปชัญญะนี้เป็นไปได้ทั้งโลกิยะทั้งโลกุตตระ, แต่ครั้งสิ้นอาสวะแล้ว ก็เป็นเรื่องโลกุตตระอย่างเดียว, เป็นประเภทโลกุตตระอย่างเดียว. ถ้าเราได้รับผลสี่ประการนี้แล้ว ก็เรียกว่า หมดปัญหาทั้งอย่างโลกิยะและทั้งอย่างโลกุตตระ, มันน่าพอใจสักเท่าไร, มันน่าปรารถนาสักเท่าไร ถ้าได้มาแล้วมันก็เป็นที่น่าชื่นใจสักเท่าไร.

ต้องนำ มรรค ผล นิพพาน มาใช้พัฒนาจิตอยู่ตลอดเวลา.

มรรค ผล นิพพาน นั้นอย่าไปเก็บไว้บนหิ้งเลย เอามาใช้อยู่กับเนื้อกับตัว กับไม้กับมือ ให้สามารถกำจัดสิ่งรบกวน คือความทุกข์ทั้งในระดับนิรวณกัฏฐิ ระดับกิเลสกัฏฐิ ระดับอนุสัยกัฏฐิ ระดับอาสวะกัฏฐิ.

ระดับนิวรรณ์คือทั่วๆ ไป เป็นสัญญาตญาณทั่วๆ ไป, รมกวนด้วยนิวรรณ์
ทั้งห้า. แล้วถ้ามันเข้มข้นลุดเป็นไฟขึ้นมา เรียกว่าระดับกิเลส. ที่นี้
เมื่อเกิดกิเลสแล้ว มันสะสมความเคยชินนั้นไว้เป็นระดับอนุสัย, เมื่อ
สะสมความเคยชินไว้มากแล้ว มันก็ไหลออกมาเป็นระดับอาสวะ.
เดี๋ยวนักกวาดเกลี้ยงหมดเลย เรียกว่าล้างโถ่งกวาดกันโถ่งเทหมดแล้ว
ไม่มีทั้งระดับนิวรรณ์ ระดับกิเลส ระดับอนุสัย ระดับอาสวะ.

นี่เราเป็นพุทธบริษัทกันในระดับนี้หรือเปล่า? ถ้าเราเป็น
พุทธบริษัทกันในระดับนี้ก็รอดตัว, รอดตัว. *ตัวเองก็ติเตียนตัวเองไม่ได้,
ผู้อื่น ผู้มีปัญญาใคร่ครวญ มาใคร่ครวญแล้ว ก็ติเตียนเราไม่ได้,*
ไม่ต้องพูดถึงลัทธิอื่นศาสนาอื่น จะมาติเตียนเราได้. เรารู้จักตัวเอง
เป็นภายในอยู่ดีแล้ว, ทำให้ปัญหาหมดสิ้นแล้ว, ไม่มีที่ติเตียนได้แล้ว,
นั่นแหละมันเป็นเรื่องที่ดีที่สุด เราจะรู้จักความเป็นพุทธบริษัทของเรา
เอง.

นี่เรียกว่า มรรค ผล นิพพาน ที่รู้จักแต่ชื่อ แล้วเป็นของ
ศักดิ์สิทธิ์สูงสุด แล้วทำอะไรไม่ได้ ก็เก็บไว้บนหิ้ง ให้ขี้ฝุ่นมันจับให้
มอดมันกิน ควรจะทำให้มันกลายเป็นเรื่องที่เราเอามาใช้อยู่กับไม้
กับมือ; เหมือนกับทรัพย์สมบัติที่เราไม่เก็บไว้บนหิ้ง เช่นมิด เช่นขวาน
เช่นพั่ว เช่นจอบ เช่นเสียม เช่นถ้วยจานชามต่างๆ เราไม่ได้เก็บไว้
บนหิ้ง, แต่เราใช้ให้เป็นประโยชน์อยู่ทุกวัน.

เราควรจะทำอะไรมาใช้ให้เป็นประโยชน์อยู่ทุกวัน, อย่าให้

มีอะไรที่ต้องเก็บไว้บนหิ้ง. เดียวนี้ท่านเก็บไว้บนหิ้ง แล้วก็หลง—
หลงว่ามี—หลงว่ามี, แล้วก็ไม่มีประโยชน์อะไร ที่จะแสดงให้เห็นว่า
เราดับทุกข์ได้เป็นที่พอใจของตนเองหรือผู้อื่น. นี่ มรรค ผล
นิพพาน มันหมายความว่าอย่างนี้, ไม่ต้องเก็บไว้บนหิ้ง หรือฝากไว้
ในคัมภีร์ อยู่ในพระคัมภีร์ ไม่อยู่กับเนื้อกับตัว.

เราไม่รอดดี, เราไม่ได้รอดดี, เราไม่ได้ยกตัว, แต่เราต้อง
พยายามทำให้ได้เท่าที่ควรจะทำได้ ไม่ได้ร้อยเปอร์เซ็นต์ ก็เอาได้
ห้าเปอร์เซ็นต์สิบเปอร์เซ็นต์มันก็ยังได้, ไม่เป็นพระอรหันต์ ก็ต้องให้
อยู่ในร่องรอยของพระอรหันต์. *บทสวดที่ดี* มีคำที่ดีอยู่คำหนึ่งว่า *เรา
จักทำตามรอยพระอรหันต์ในวันนี้, คำปัจจุเวกขณะอุโบสถว่า เราจัก
ทำตามรอยพระอรหันต์ในวันนี้*; นั่นแหละเราเอาเพียงเท่านั้น ก็ดีที่สุด
อยู่แล้ว ไม่ถึงกับเป็นพระอรหันต์ แต่กำลังเดินตามรอยพระอรหันต์อยู่.
นี่ก็เรียกว่าจิตตภาวนา คือการพัฒนาจิต, แล้วก็เป็นการพัฒนาชีวิต
อยู่ในการตามรอยพระอรหันต์นั้น.

**ผู้มีสัมมาทิฐิ ต้องใช้มรรค ผล นิพพาน
อยู่ในชีวิตประจำวัน.**

เอ้า, ทีนี้ก็จะพูดเรื่อง ความหมายของคำว่ามรรค ผล

นิพพาน ให้เห็นชัดหรือง่ายขึ้นไปอีก; เพราะว่าได้พูดถึงเรื่องที่มีมัน
เกี่ยวข้องกันมากพอสมควรแล้ว. ที่นี้มันก็จะง่ายที่จะพูดถึงความหมาย
ของคำคำนั้น ซึ่งมันเข้าใจยาก ภาษาคนธรรมดาพูดกันอย่างหนึ่ง,
ภาษาธรรมะของพระอริยเจ้าพูดกันมันก็อย่างหนึ่ง. พูดตามภาษา
คนธรรมดา มันก็ต้องเก็บมรรค ผล นิพพานไว้บนหิ้งแน่นอน, คน
ธรรมดารู้จักมรรค ผล นิพพาน, เรียกมรรค ผล นิพพาน, พูดถึงมรรค
ผล นิพพานโดยภาษาคนตามธรรมดา มันก็เป็นแต่พูด—พูด—พูด
เท่านั้น, ไม่เป็นตัวจริงขึ้นมาได้. มันก็ได้แต่มุ่งหมาย หรือมันหมาย
หรือเชื่อว่ามีอย่างนั้นๆ แล้วทำไม่ได้ แล้วเก็บไว้บนหิ้ง; เหมือนกับ
เก็บหนังสือไว้บนหิ้ง, เก็บพระคัมภีร์ไว้บนหิ้ง. พูดอุปมาเท่านั้นว่า
เหมือนกับเก็บไว้บนหิ้ง ไม่เอามาใช้เป็นประโยชน์ได้; แต่ก็ดีใจ
เด่นแรงเด่นกว่ากู—กูมี—กูก็มี, กูได้บรรลु, กูก็ได้อย่างนั้นอย่างนี้
แต่มันเป็นเรื่องที่เก็บไว้บนหิ้งทั้งนั้น.

มรรค ผล นิพพาน แจกเป็นสามคำ : มรรคคำหนึ่ง ผล
คำหนึ่ง นิพพานคำหนึ่ง คำว่ามรรค ผล นิพพาน จะมาอยู่ในชีวิต
การกระทำของคนธรรมดาชาวบ้านทั่วๆ ไปได้อย่างไร? ถ้าท่าน
เข้าใจความหมายของคำว่ามรรค ผล นิพพาน อย่างถูกต้อง แล้วก็
จะมองเห็นทีเดียวว่า มันมาอยู่ในความประพฤติ กระทำ ในชีวิต
ประจำวันของคนทุกคนที่เป็นสัมมาทิฐิ คือไม่เป็นปुरुชนคนโง่ คน
หลงเต็มอัตราอย่างเดิมๆ, ไม่เป็นแล้ว มันเลื่อนขึ้นมาอยู่ในระดับที่

เป็นสัมมาทิฏฐิ หูตาสว่างไสวพอที่จะเดินต่อไปข้างหน้า.

คำแรกว่า มรรค คำที่สองว่า ผล คำที่สามว่า นิพพาน. คำว่า มรรคคือปัญญา ที่เกิดขึ้นเมื่อตัดกิเลส หรือแม้แต่ตัดนิวรณ์ก็เอา. ปัญญาความรู้ หรือจะรวมเรียกรวมๆ ว่าธรรมะก็ได้; แต่เรียกแยกว่า ปัญญาหรือความรู้ ที่เกิดขึ้นเมื่อทำการตัดกิเลสแล้ว. เมื่อเราเกิดโลภะ ปัญญาความรู้มาตัดโลภะออกไปเสีย, สติสัมปชัญญะตัดโลภะออกไปเสียได้; เกิดโทสะ มีสติสัมปชัญญะตัดออกไปได้; มีโมหะ มีสติสัมปชัญญะตัดออกไปเสียได้; หรือเมื่อนิวรณ์ข้อใดข้อหนึ่ง กามฉันทะ พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจกุกกุกจะ วิจิกิฉณา เราเอาอะไรกวาดนิวรณ์ออกไปเสียจากจิตใจได้ นั่นเรียกว่าปัญญาหรือความรู้. ตัวปัญญาความรู้ของคนชนิดนี้ คนที่ยังไม่เป็นพระอรหันต์นี้, คนที่ยังเรียกตัวเองว่าคนธรรมดาแน่แท้ มันทันทีมีปัญญามีความรู้ชนิดนี้ได้ เพราะว่าเราได้ยินได้ฟังมามากแล้ว, เราก็ปฏิบัติได้ตามสมควรแล้ว. ฉะนั้นพอโลภะเกิดขึ้น เรามีสติ มีสัมปชัญญะ มีปัญญา กวาดออกไปเสียได้; นั่นแหละคือตัวมรรค จะไม่เรียกว่าถึงระดับเสตาปัตติมรรค, สกิทาคามีมรรค ไม่เรียกละ แต่เรียกว่ามรรคเฉยๆ; มรรคญาณ มรรคญาณ ญาณที่เป็นมรรค เป็นปัญญา หรืออาวุธ, อาวุธคือปัญญาที่เกิดขึ้นตัดกิเลส นั่นเรียกว่ามรรค.

ที่นี่ ปัญญาหรือญาณที่เกิดขึ้นเมื่อกิเลสถูกตัด, รู้จักกิเลสที่ถูกตัด, รู้จักผลของการตัด นั่นคือผล คือตัวผลญาณ, ความรู้ที่

เกิดมาตัดกิเลส เรียกว่า มรรคญาณ, ความรู้ที่เกิดเมื่อกิเลสถูกตัด เรียกว่าผลญาณ. กิเลสถูกตัดแล้วมันก็มีความรู้สึกเย็น เย็นเป็นสุขนั้น นิพพานญาณ. ความสงบเย็นแห่งจิตที่เกิดขึ้นเพราะกิเลสหายไป, นิเวศน์หายไป, นี้เรียกว่านิพพาน สงเคราะห์ลงในนิพพาน.

ยกตัวอย่างในกรณีที่เจริญอานาปานสติ เจริญอานาปานสติหมวดสุดท้าย ฉัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน, เมื่อเจริญอนิจจานุปัสสี, อนิจจานุปัสสี ตามเห็นความไม่เที่ยงของสังขารทั้งปวง เห็นชัดลงไปอย่างนี้ ก็เรียกว่ามรรคญาณ; หรือในขณะที่แห่งวิราคานุปัสสีก็ได้, ในขณะที่แห่งอนิจจานุปัสสีก็ได้ ในขณะที่แห่งวิราคานุปัสสีก็ได้, ปัญญาความรู้อันทำหน้าที่ของมัน เพราะเห็นไม่เที่ยง นั้นแหละเรียกว่ามรรค หรือมรรคญาณ. ที่นี้พอมันดับกิเลส หรือดับความยึดมั่นถือมั่นในสังขารเสียได้ ที่เรียกว่านิโรธานุปัสสี, นิโรธานุปัสสีนั้นคือผลญาณ. ที่นี้มันก็รู้ว่าสิ่งเหล่านี้ดับแล้ว หหมดไปแล้ว, ปัญหาหมดแล้ว ก็เรียกว่า ปฏินิสัคคานุปัสสี คือเห็นว่าเดี๋ยวนี้เราสลัดสิ่งเหล่านี้ออกไปหมดแล้ว, นี้ก็เรียกว่าระดับนิพพาน แล้วต่อมามันก็เห็นเป็นปัจจุเวกขณะญาณซ้ำลงไปอีก ก็เป็นนิพพานญาณ.

นี่ ที่สนใจเรื่องอานาปานสติ ๑๖ ชั้น ๔ หมวด, หมวดสุดท้าย ฉัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน มันมีอนิจจานุปัสสี มีวิราคานุปัสสี มีนิโรธานุปัสสี มีปฏินิสัคคานุปัสสี; ถ้าผู้ใดเข้าใจความหมายของคำทั้งสี่นี้ดีแล้ว, จะเห็นว่าเป็นมรรคญาณอยู่ที่ตรงไหน, เป็นผลญาณ

อยู่ที่ตรงไหน, เป็นนิพพานญาณอยู่ที่ตรงไหน. นั้นเรื่องที่จะบรรลุมรรค ผล นิพพานเป็นโลกุตตระ.

ความหมายของ มรรค ผล นิพพาน แทรกอยู่ในกิจกรรมทุกอย่าง.

ทีนี้ เอาเรื่องทำนากันดีกว่า ทำไรทำนาที่บ้านที่เรือนกันดีกว่า ความรู้ที่ทำให้เราทำเป็น ที่ตัดความโง่ออกไปเสียได้, ความรู้ที่ทำให้เราหายโง่ ทำลายความรู้ที่ให้ทำอะไรไม่เป็น ที่เราทำอะไรไม่เป็นนั้น, ความรู้อันนั้นตัดออกไปเสียได้ นั้นเป็นมรรค; แล้วพอว่าตัดออกไปได้ แล้วเป็นอย่างไร นี่มันเป็นผล; พอเสร็จแล้วมันมีความพอใจ ได้รับประโยชน์ ได้รับความสุขอย่างไร นี้เรียกว่านิพพาน. ฉะนั้น การงานที่บ้านที่เรือน มันก็มาในแนวนี้ทั้งนั้น, มีลักษณะแนวเดียวกันอย่างนี้ทั้งนั้น, มันต้องมีการตัด มันก็ต้องมีความรู้สำหรับการตัดก่อน, มันมีความรู้สำหรับตัดความโง่เสียก่อน นี่เป็นมรรค, แล้วก็มีการตัดความโง่ นี่มันเป็นผล, มันตัดความโง่ได้ แล้วได้รับความสบาย, ได้รับความสบาย นั่นก็คือนิพพาน. คนโง่ทำนาไม่เป็น มันก็ไม่ได้ทำนา มันก็ไม่มีผลอะไร. ทีนี้คนโง่เขาตัดความโง่เสียได้ เขาทำนาเป็น นี่ตัดความโง่เสียได้ มันเป็นมรรค, ตัดความโง่เสียได้ แล้วทำนาเป็น

มันก็เป็นผล, ทำนาเป็นแล้วก็ได้ข้าวมากิน มันก็เป็นนิพพาน.

ความหมายของมรรค ผล นิพพานนี้ จะมีแทรกอยู่ในกิจกรรมทุกชนิด. อาตมามองเห็นอย่างนี้, แล้วเป็นเรื่องที่ตรงตามหลักของพระธรรม, หลักของพระธรรมที่ว่า จะทำอะไรให้สำเร็จประโยชน์จะต้องเป็นไปโดยหลักนี้. เราจะต้องรู้จักการตัดความโง่เขลาของเราเสีย, แล้วเรามีการตัดความโง่เขลาของเราเสีย, แล้วเราก็ได้รับผลเป็นที่พอใจ, เมื่อเราตัดความโง่ของเราแล้ว.

คิดดูมีอะไรบ้างที่มันไม่เป็นไปตามหลักนี้, มันไม่มีอะไรที่ไม่เป็นไปตามหลักนี้. คนจะเลี้ยงเปิด เลี้ยงไก่ เลี้ยงหมู เลี้ยงวัว ทำนาทำสวน ทุกชนิดการงานแหละ, มันจะต้องมีความรู้ที่ตัดความโง่ที่ทำอะไรไม่เป็นออกไปเสีย; นี้เรียกว่ามรรค. เมื่อตัดความรู้ที่ทำอะไรไม่เป็นออกไปเสียได้แล้ว มันก็เป็นผล; หลังจากนั้นมันก็ได้รับประโยชน์ คือนิพพาน.

ฉะนั้น ขอให้ใช้คำว่า มรรค ผล นิพพาน นี้ ในทุกกรณีของบุคคล จะเป็นเด็กเป็นผู้ใหญ่เป็นหญิงเป็นชายเป็นชานาเป็นชาวสวนเป็นคนค้าขาย, ทำราชการหรือทำอะไรก็ตาม ที่เป็นมนุษย์ที่จะต้องทำอะไรอยู่แล้ว, ต้องทำไปในแนวของมรรคผลนิพพานทั้งนั้น คือภาวนาจิต พัฒนาจิต ให้เกิดมรรคผลนิพพาน. ให้รู้สิ่งที่ต้องตัดหรือสิ่งที่สามารถจะต้องตัด, แล้วก็มีการตัด ตัดแล้วก็ได้รับประโยชน์จากการตัด, นี้เรียกว่ามรรค ผล นิพพาน. มิฉะนั้นก็ไม่รู้ว่าจะไร

ต้องเก็บไว้บนหิ้ง ต้องเก็บไว้ในพระไตรปิฎก, ต้องเก็บมรรค ผล นิพพานไว้ในพระไตรปิฎก อย่างเดียวกับเก็บหนังสือไว้บนหิ้ง. เดียวนี้ เราจะให้มาอยู่ที่เนื้อที่ตัว ที่ไม้ที่มือ ว่าทุกเวลา; เราสร้างความรู้ ที่ให้รู้ว่าจะทำอะไรอย่างไร, แล้วเราก็ใช้ความรู้นั้นลงไป, ใช้เสร็จแล้ว ก็ได้ผล มันก็เป็น ครอบ เรียกว่ามรรค ผล นิพพาน อย่างนี้.

นี่ ขอให้ปรับปรุงสิ่งที่มันมีแต่ชื่อ หรือพูดกันแต่ปากนั้น กลายมาเป็นสิ่งที่มีอยู่จริง เป็นความจริงที่มีอยู่จริง, เอามาใช้อยู่จริง ที่เนื้อที่ตัวในชีวิตประจำวันทุกวัน, ก็จะเรียกว่ามีมรรค ผล นิพพาน ในความหมายหนึ่ง, ในความหมายที่ถูกต้องในระดับหนึ่ง อยู่กับเนื้อ กับตัว. เราพูดได้เลยว่า เรามีมรรค ผล นิพพาน ที่ถูกต้องตาม ความหมายของคำว่ามรรค ผล นิพพานในระดับหนึ่งอยู่กับเนื้อ กับตัว, แล้วอันนี้มันจะพลอยพัฒนาสูงขึ้น, สูงขึ้นไป จนหมด กิเลส, เป็นพระอรหันต์แหละ. จะเป็นพระอรหันต์ ก็ต้องมีความรู้ ที่จะตัดกิเลส แล้วก็ต้องมีการตัดกิเลส, มีการตัดกิเลสแล้วก็ได้รับผล ของการตัดกิเลส นั่นคือมรรค ผล นิพพาน ในขั้นพระอรหันต์.

เดี๋ยวนี้เราเป็นพุทธบริษัทธรรมดาสามัญ เป็นปุถุชนอยู่ แต่ ว่าเป็นปุถุชนขั้นดี ไม่โง่เกินไป ไม่อวดดีเกินไป เราพยายามให้มี มรรค ผล นิพพาน ในความหมายที่ถูกต้อง. เราแสวงหาความรู้ ที่จะตัดความโง่เสียได้ และก็ เป็นมรรค, ตัดความโง่เสียได้ก็เป็นผล ได้รับผลจากการตัดความโง่เสียได้ มันก็เป็นนิพพาน คือ เย็น.

นิพพานแปลว่าเย็น, ไม่มีกิเลสมันก็เย็น.

นี่เรียกว่าไม่รู้จะพูดอย่างไรกันแล้ว, พูดจนจะเรียกว่าหมดเปลือกหรือยิ่งกว่าหมดเปลือกก็ได้แล้ว ถ้ายังไม่เข้าใจอีก อาตมาก็ขอขอมแม่, ขอขอมแม่. นี่ขอให้เห็นใจกันบ้าง ว่าทุกอย่างนี้มาทำ ความเข้าใจให้ดีที่สุด ที่จะเป็นประโยชน์ที่สุด.

มีจิตตภาวนา

พัฒนาจิตแล้วจะมีสรณาคมน์แท้จริง.

เอ้า, เหลืออีกเรื่องหนึ่ง ก็จะต้องถึงสรณาคมน์; พอพูดว่า สรณาคมน์ ทุกคนว่าหญ้าปากคอก หญ้าปากคอกของอะไร, มันก็ หญ้าปากคอกของควายที่โง่ที่สุดที่มันหากินไม่เป็น. ควายที่มันโง่ที่สุด ที่หากินไม่เป็นเท่านั้น ที่มันจะกินหญ้าปากคอก. ฉะนั้นระวังให้ดี อย่าหาว่าหญ้าปากคอก; ถ้าเราไม่มีจิตที่พัฒนาแล้ว ถ้าเราไม่ได้ พัฒนาจิต, ถ้าเราไม่มีจิตตภาวนา ที่พัฒนาจิตแล้ว, อย่าไปหวังเลย ที่จะมีสรณาคมน์ที่แท้จริง. มีสรณาคมน์แต่ปาก, สรณาคมน์อย่าง นกแก้วนกขุนทอง, สรณาคมน์เหมือนอัดเทป, อัดเทปให้มีเสียงแล้ว มันก็ว่าได้. สรณาคมน์อย่างนกแก้วนกขุนทอง, สรณาคมน์แต่ปาก ว่า พุทธัง สรณัง คัจฉามิ มาทีพันครั้งแล้วเล่า? แล้วมันมีหรือเปล่า?

มันมีไม่ได้ดอก เพราะว่าจิตมันมองไม่เห็น มันว่าแต่ปากนี่.

ต่อเมื่อพัฒนาจิตแล้วตามสมควร เห็นความมีกิเลส เห็นความ ตัดกิเลส เห็นการสิ้นไปแห่งกิเลสโน่น, มันจึงจะเห็นองค์พระพุทธเจ้า องค์พระธรรมเจ้า องค์พระสงฆ์. **จิตที่ไม่ได้พัฒนาแล้ว จะไม่เห็น พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์** มันก็ว่าสรณาคมนี่ไปแต่ปาก เหมือน นกแก้วนกขุนทอง. นี่หญ้าปากคอกเห็นไหม? พุทธัง สรณัง คัจฉามิ อัมมัง สรณัง คัจฉามิ พอเอ๋ยขึ้น อันแรกก็คืออันนี้ แล้วก็พันครั้งแล้ว มันก็ไม่มีผลอะไร, ก็ไม่ได้มีพระพุทธจริง พระธรรมจริง พระสงฆ์จริง.

จัดพวกกันดูก่อนก็ได้, จัดพวกดูเป็นการล่องหน้า เพื่อจะให้ เข้าใจง่ายว่า**สรณาคมน์ตามธรรมเนียม** ตัวเด็ก ๆ ลูกเล็ก ๆ เอามา ให้ความว่าพุทธัง สรณัง คัจฉามิ มันว่าได้ทั้งนั้นแหละ, แล้วมันเป็นหรือ เปล่าเล่า? มันเป็นหรือเปล่าเล่า? มันก็เป็นตามธรรมเนียมอย่างไรละ มันเป็นแต่ปากว่า, จับเด็กตัวเล็ก ๆ มาให้ความว่าสรณาคมน์ มันก็ได้ มันก็สรณาคมน์ตามธรรมเนียม.

ทีนี้ สูงขึ้นมาโตแล้ว, โตแล้วเป็นสรณาคมน์ไสยศาสตร์, สรณาคมน์ไสยศาสตร์. **สรณาคมน์ที่สองคือสรณาคมน์ไสยศาสตร์** มาบอกว่า แกว่าสิ. แกว่าอย่างนี้สิ แกก็จะได้รับการคุ้มครองที่ดี จะมีบุญ จะได้รับการพันทุกข์. คนนั้นมันก็ไม่รู้ว่าพันทุกข์อย่างไร, มันก็เชื่อ เชื่อคนที่บอกให้ทำ, อย่างนี้เรียกว่า**สรณาคมน์ไสยศาสตร์** คือต้องอาศัยศรัทธาที่ม गयाไปก่อน, สรณาคมน์ที่ต้องอาศัยศรัทธา

อันงมหายไปก่อน เรียกว่าสรณาคมนิไสยศาสตร์, เขาก็ดีแหละ เขาเชื่อ
แล้วก็ไม่เชื่ออยู่เฉยๆ เขาทำตามด้วย. เราบอกอะไรให้เขาก็ทำตาม
เขาก็ต้องพัฒนาจิตแหละ, เขาหวังว่าจะได้ผลดีที่สุดก็พัฒนาจิต.

อาศัยกำลังสรณาคมนิแบบไสยศาสตร์ ทำให้คนนั้นพัฒนา
จิต พัฒนาจิตตามนัยที่ว่ามา : ศิล สมาธิ ปัญญา ว่ามา. สรณาคมนิ
ที่สาม เราไม่ยอมให้เขาว่าแต่ปากนี่, เราชี้แจงชวนชักชวนให้เขา
ปฏิบัติ พัฒนาจิต—พัฒนาจิต—พัฒนาจิต จนเขามองเห็นสิ่งเหล่านั้น
เห็นกิเลส เห็นนิรวณ แล้วเขาก็รู้จักมัน รู้จักการตัดมัน แล้วก็ตัดมัน
ได้. เดียวนี้จิตมันเกลี้ยงจากกิเลสและนิรวณ มันก็ ใส, พระพุทธเจ้า
เป็นอย่างนี้เอง. เมื่อจิตของคนเกลี้ยงจากนิรวณนั้นแหละ เขาจะรู้จัก
ใส, จิตพระพุทธเจ้าเป็นอย่างนี้เอง, ตัวพระธรรมเป็นอย่างนี้เอง, พระ
สงฆ์ทั้งหลายมีจิตเป็นอย่างนี้เอง. ที่นี้พระพุทธ พระธรรม
พระสงฆ์ที่แท้จริงมาแล้ว : พระพุทธจริงก็มาแล้ว, พระธรรมจริงก็มา
แล้ว, พระสงฆ์จริงก็มาแล้ว, เขาไม่ว่าแต่ปากแล้วเดี๋ยวนี้. เขาว่า
พุทธัง สรณัง คัจฉามิ เขาก็หมายถึงผู้มีจิตชนิดนั้น, เขาว่า ธัมมัง
สรณัง คัจฉามิ ก็หมายถึงสิ่งที่มีคุณสมบัติเช่นนั้น, เขาว่า สังฆัง
สรณัง คัจฉามิ ก็หมายถึงบุคคลทั้งหลายที่มีจิตชนิดนั้น. เดียวนี้ก็
มีสรณาคมนิที่แท้จริงของพุทธศาสนา, สรณาคมนิอันที่สาม เป็น
สรณาคมนิแท้จริงตามแบบของพุทธศาสนา, หลังจากที่ได้รู้รสของ
มรรค ผล นิพพานมาแล้วตามลำดับๆ; แม้ยังไม่ถึงที่สุดก็เรียกว่า

รู้แล้ว, หมายความว่าของมรรค ผล นิพพานตามสมควรแล้ว รู้มาแล้ว
นี่เขาจะมีสรณาคมนี่ที่แท้จริง.

ฉะนั้น ขอให้พวกเราพิจารณากันอย่างละเอียด ยุติธรรม
เฉียบขาดตรงไปตรงมา ให้เห็นว่า สรณาคมนั้นมันมีอยู่สามชั้น :
ชั้นต่ำสุด—ชั้นต่ำสุดสรณาคมนั้นตามธรรมเนียม เอาไว้ให้ลูกเด็ก ๆ
หรือคนที่โง่อย่างลูกเด็ก ๆ รับกันไปก่อน. ทีนี้สรณาคมน้อย่าง
ไสยศาสตร์ หวังพึ่งสิ่งอื่นนอกจากตน ว่าเป็นสิ่งสูงสุดเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์
จะช่วยตนได้ มอบให้แก่สิ่งนั้น. นี้เรียกว่าสรณาคมน้อย่างไสยศาสตร์
คืออาศัยศรัทธาที่ค่อนข้างงมงายไปก่อน. ทีนี้ก็ทำไป—ทำไป—
ทำไปด้วยความเชื่อ—เชื่อ เชื่อจริงๆ นั่นแหละ มันก็มีการปฏิบัติ
แล้วจะมาถึงสรณาคมนี่ที่แท้จริงของพุทธศาสนา เป็นระดับสุดท้าย.
เมื่อพัฒนาจิต จนเห็นพระพุทธรูปพระธรรมพระสงฆ์จริงๆ, เห็นความ
ที่จิตหมดกิเลสและนิรวณจริงๆ, กระทั่งหมดกิเลสอาสวะจริงๆ
นั่นแหละเรียกว่าอันดับสุดท้าย. สรณาคมนี่จะมีอยู่สามชั้นตอน
อย่างนี้ทั้งนั้น.

นี่ใครมีสรณาคมนั้นขั้นตอนไหน ไปตัดสินใจเอง, ให้คนอื่น
ตัดสินใจให้เดี๋ยวมันจะโกรธกัน. อาตมาก็ไม่ยากไปตัดสินใจให้ใคร
แต่บอกให้รู้ว่ามันมีอยู่สามชั้นอย่างนี้. ใครกำลังมีสรณาคมนั้นชนิดไหน
ไปตัดสินใจเอง. สรณาคมนั้นแบบปากว่าเท่านั้น คือตามธรรมเนียม
ปากว่าเท่านั้น แล้วสรณาคมนั้นด้วยศรัทธา อย่างที่ไม่มีปัญญาเลย

มีแต่ศรัทธาเชื่อ เอาไปปฏิบัติไป. แล้วก็มาถึงสรณาคมนี่เห็นแจ้ง
ประจักษ์ด้วยปัญญา ว่าพระพุทธเจ้าเป็นอย่างไร, พระธรรมเป็น
อย่างไร, นี้อันดับสุดท้าย.

เดี๋ยวนี้เรามาถึงลำดับสุดท้ายนี้แล้วหรือยัง? พูดกันมาก็สิบ
ครั้งแล้ว ก็มาถึงอันดับที่รู้จักพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ กันแล้ว
หรือยัง? ถ้ามาถึงระดับนี้แล้วรอดตัวแน่ อย่างน้อยก็เป็นพระโสดาบัน,
เห็นพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ โดยแท้จริงไม่หวั่นไหวอ่อนแอ
คลอนแคลนอีกต่อไป, อย่างน้อยก็เป็นพระโสดาบัน เรียกว่ามี
สรณาคมนี่ที่แท้จริงของพระพุทธศาสนา. ถ้าต่ำลงไปกว่านั้น ก็มี
สรณาคมนี่ตามแบบธรรมเนียม, มีสรณาคมนี่ตามแบบไสยศาสตร์
อาศัยความเชื่อที่ค่อนข้างจะงมงายเป็นที่ตั้ง.

เข้าใจว่าเป็นอย่างนี้ด้วยกันทุกศาสนา ทุกศาสนา แล้วแต่ว่า
เขาจะมีหลักอย่างไร, แล้วคนก็เข้าถึงที่สุดทันทีไม่ได้, มันก็จะค่อยๆ
เข้ามา—ค่อยๆ เข้ามา ตามแบบนี้ทั้งนั้น ไม่ว่าจะศาสนาไหน, ที่จะ
เข้าถึงสิ่งสูงสุดในศาสนาของตน มันก็ต้องค่อยๆ เข้ามาตามแบบนี้
ทั้งนั้น. เดี่ยวนี้พุทธบริษัทเรา ก็ได้ปลุกปล้ำกันมาเป็นเวลาหลายสิบ
ปีแล้ว คลานเข้ามาถึงไหนแล้ว มันก็ควรจะรู้กันบ้าง.

อาตมามาแสดงในฐานะที่ว่า มันเป็นผลของการพัฒนาจิต
หรือจิตตภาวนาซึ่งเป็นการพัฒนาชีวิตอยู่ในตัว. ชีวิตพัฒนาขึ้นมาถึง
ขั้นไหนแล้ว? ถึงขั้นที่รู้จักความหมายของมรรค ผล นิพพาน หรือไม่?

รู้จักความหมายของคำว่าพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ หรือไม่? ถ้ามาถึงขั้นนี้แล้วรอดตัวแน่. เห็นพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ แม้ในระดับที่ไม่ใช่สูงสุดไม่ถึงที่สุด, แต่ว่าเห็นจริงเห็นถูกต้อง ไม่เปลี่ยนแปลงได้อีกต่อไป, ไม่หวั่นไหวได้อีกต่อไป, เรียกว่า มีศรัทธาคมน์ที่แท้จริง อย่างน้อยจะเป็นพระโสดาบัน. ถ้ามีแต่ ศรัทธาคมน์ตามธรรมเนียม หรือศรัทธาคมน์ตามไสยศาสตร์อยู่นั้น ยังไม่มีหวัง ยังหวังไม่ได้ ยังจะต้องเป็นอย่างนั้น ยังจะต้องเป็นปุถุชน ระดับทั่วไป, ระดับรวมกันทั้งหมด ทั้งจักรวาล ยังรวมกันอยู่ในระดับ นั้นทั่วๆ ไป, ยังไม่แยกตัวออกมาเป็นอริยบุคคลในศาสนาของตนๆ ได้เลย.

นี่คือสิ่งที่เรียกว่า ผลของจิตตภาวนา, ผลของการพัฒนาจิต นั่นคือ มรรค ผล นิพพาน, มรรค ผล นิพพาน คือผลของการพัฒนา จิต. นี่เรียกว่าความรู้ที่ต้องแจ่มแจ้ง; มิฉะนั้นจะเป็นสิ่งที่ตัน ไปไม่ได้, จิตจะติดตันอยู่ในสิ่งที่ไม่รู้นั่นแหละ ไปไม่ได้, เจริญงอกงามไปตาม ทางธรรมะไม่ได้ ต้องรู้แจ่มแจ้งในสิ่งเหล่านี้แล้วจิตก็จะเจริญงอกงาม ไปตามทางของพระพุทธศาสนา. ฉะนั้นเรามาเสียเวลาเหน็ดเหนื่อย กันเท่าไรก็เอา ก็ยอม, จะเหนื่อยเท่าไรจะเสียเวลาเท่าไร เพื่อให้เข้าใจ สิ่งเหล่านี้ให้เห็นแจ่มแจ้งชัดเจนลงไป มันก็จะเป็นเรื่องจริงขึ้นมา, เรื่องลมๆ แล้งๆ ก็จะเป็นเรื่องจริงขึ้นมา, เรื่องที่มีดมัว มันก็จะเป็น เรื่องสว่างไสวขึ้นมา, เรื่องที่วุ่นแต่ปาก มันก็จะเป็นเรื่องจริงขึ้นมา,

เรื่องที่เก็บไว้แต่บนหิ้ง มัวแต่เก็บไว้บนหิ้ง มันก็จะเอาลงมาใช้อยู่กับไม้กับมือกับเนื้อกับตัว, ก็จะไม่เสียที่ที่เป็นพุทธบริษัท หรือจะไม่เสียที่ที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์แล้วได้พบพระพุทธรูปศาสนาด้วย.

ตั้งใจจะพูดเรื่องนี้ให้จบ มันก็ไม่จบจะต้องเอาไว้พูดกันอีกครั้ง. เดียวนี้มันเป็นการสมควรแก่เวลาแล้ว จะพูดไปอีก มันก็คงจะพูดไม่ได้แล้ว มันเหนื่อยแล้ว, ก็จะต้องยุติการบรรยายในวันนี้ไว้เพียงเท่านี้ เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย ได้สวดบทพระธรรมคณสาชยาย ให้เกิดกำลังใจ ในการที่จะปฏิบัติตามแนวทางที่ได้บรรยายมาแล้วนั้น สืบต่อไป.

รายชื่อเจ้าภาพ

เผยแพร่ธรรมะใกล้มือ

ตุลาคม ๒๕๖๕

๑. ภรรณิกา แซ่อึ้ง
๒. กฤษณลักษณ์ จิตติภมล
๓. กุลภัสสร พรประภา
๔. ดิสพล มีกุล และเพชร อัครสุวรรณกิจ
๕. ทศนีย์ งามเลิศกุล
๖. อีรเดช ดำรงค์พลาสีทธิ
๗. บัญชา พรประภา
๘. บุษกร พรประภา
๙. บุษบา ตันติถาวร และครอบครัว
๑๐. ไพฑูรย์ ณ์ถฤทธิ
๑๑. รัตติยา สุพัฒน์ศิลป์
๑๒. เรณู จันทร์ปรุง
๑๓. วรางคนา บุตรศรีค้อย และครอบครัว
๑๔. วิวัฒน์ ววงค์
๑๕. สุกัญญา พันธุ์เกตุมงคล
๑๖. สุธีร์ คันธารวงสกุล
๑๗. สุริยา วิรุฬห์บัณฑิตกุล
๑๘. สุวิทย์ อุดมกิจธนกุล
๑๙. อารี พันธุ์เกตุมงคล
๒๐. ครอบครัวงามสุวรรณเจริญ
๒๑. องค์คุณบิดามารดา

รายชื่อเจ้าภาพ

เผยแพร่ธรรมะใกล้มือ

ร่วมกับตักบาตรเดือนเกิดตุลาคม ๒๕๖๕

๑. จารุพัฒน์ สังข์วงศ์

๒. จิรารักษ์ อนุรักติพันธ์

๓. ต๋องลักษณ์ ตีเขาว์

๔. ธัชนันท์ วนาโรจน์

๕. นลิน ขวาลไพบูลย์

๖. วสา ปุระเตนนท์

๗. สรลรัช เปรมฤทธิ

ธรรมะใกล้มือ

ธรรมะใกล้มือ

ธรรมะเล่มน้อย

English Version

ชีวิตใหม่ คือชีวิตชนิดที่กิเลสและนิเวศน์
ไม่อาจจะเรียกร้องได้.

ธรรมะใกล้มือ

9 786169 400967